



Tadqiqot.uz

**ЎЗБЕКИСТОН
ОЛИМЛАРИ ВА
ЁШЛАРИНИНГ
ИННОВАЦИОН
ИЛМИЙ-АМАЛИЙ
ТАДҚИҚОТЛАРИ
МАВЗУСИДАГИ КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

2021

- » Ҳуқуқий тадқиқотлар
- » Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар
- » Тарих саҳифаларидаги изланишлар
- » Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни
- » Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни
- » Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар
- » Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар
- » Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши
- » Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши
- » Техника ва технология соҳасидаги инновациялар
- » Физика-математика фанлари ютуқлари
- » Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар
- » Кимё фанлари ютуқлари
- » Биология ва экология соҳасидаги инновациялар
- » Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари
- » Геология-минерология соҳасидаги инновациялар



**30 IYUN
№29**

CONFERENCES.UZ

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 29-КЎП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ
1-ҚИСМ**

**МАТЕРИАЛЫ РЕСПУБЛИКАНСКОЙ
29-МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ДИСТАНЦИОННОЙ
ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИИ НА ТЕМУ "НАУЧНО-
ПРАКТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ"
ЧАСТЬ-1**

**MATERIALS OF THE REPUBLICAN
29-MULTIDISCIPLINARY ONLINE DISTANCE
CONFERENCE ON "SCIENTIFIC AND PRACTICAL
RESEARCH IN UZBEKISTAN"
PART-1**

ТОШКЕНТ-2021



УУК 001 (062)

КБК 72я43

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" [Тошкент; 2021]

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" мавзусидаги республика 29-қўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 30 июнь 2021 йил. - Тошкент: «Tadqiqot», 2021. - 37 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн конференция 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга бағишланган.

Ушбу Республика илмий конференцияси таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илғор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳлил қилинган конференцияси.

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1. Ҳуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б., ю.ф.н. Юсувалиева Рахима (Жахон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2. Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна (Фарғона давлат университети)

3. Тарих саҳифаларидаги изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4. Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

5. Давлат бошқаруви

Доцент Шакирова Шоҳида Юсуповна (Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети)

6. Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна (Андижон давлат университети)

7. Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Ҳамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)



8.Адабиёт

PhD Абдумажидова Дилдора Рахматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни

Phd Вохидова Мехри Хасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброхимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобохонов Олтибой Раҳмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Муסיқа ва ҳаёт

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқайом Раҳимбердиевич (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманган муҳандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Раҳмонова Доно Қаххоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)



22.Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

23.Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

24.Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўктам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

25.География

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг ҳаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулдир.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

ҲУҚУҚИЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЙЎНАЛИШИ

1. Буранова Сохиба Ибрагимовна ИСЛОМ ҲУҚУҚИДА МАЖБУРИЯТЛАРНИ ТАЪМИНЛАШ УСУЛИ СИФАТИ БАНК КАФОЛАТИНИНГ ЮРИДИК ТАВСИФИ	7
2. Буранова Сохиба Ибрагимовна КАФОЛАТ ТУШУНЧАСИ ВА ФУҚАРОЛИК-ҲУҚУҚИЙ МУНОСАБАТЛАРДАГИ ЎРНИ.....	11
3. Боймирзаев Чингизбек Муродали ўғли ЖИНОЯТ ҚОНУНЧИЛИГИДА ТИББИЙ ЙЎСИНДАГИ МАЖБУРЛОВ ЧОРАЛАРИНИ ҚЎЛЛАШНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ.....	13
4. Каримова Нилуфар Бобир кизи ЮРИДИК ШАХСЛАРНИ ТУГАТИШНИНГ АЙРИМ МАСАЛАЛАРИ.	18
5. Мусабоев Жаҳонгир Собирович НИЗОЛАРНИ СУДГАЧА ҲАЛ ЭТИШ ТАДИРКОРЛИК СУБЪЕКТЛАРИ ҲУҚУҚ ВА ЭРКИНЛИКЛАРИНИ ҲИМОЯ ҚИЛИШНИНГ ШАКЛИ СИФАТИДА	20
6. Муминов Нурали Исроилович ИҚТИСОДИЙ ПРОЦЕССДА УЧИНЧИ ШАХСЛАР ИШТИРОКИ: ТУШУНЧАСИ, АҲАМИЯТИ ВА ХУСУСИЯТЛАРИ	22
7. Ҳамидов Нурмуҳаммад Ориф ўғли ТЕРРОРИЗМНИ МОЛИЯЛАШТИРИШГА ҚАРШИ КУРАШИШ МАСАЛАЛАРИ	27
8. Акрамова Муаззам Турдикул кизи МУСТАҚИЛ ДАВЛАТЛАР ҲАМДЎСТЛИГИГА АЪЗО МАМЛАКАТЛАР ҚОНУНЧИЛИГИДА ЖИНОИЙ ЖАВОБГАРЛИКДАН ОЗОД ҚИЛИШ АСОСЛАРИ.....	29
9. Атаев Шокир Куранбаевич ТАДБИРКОРЛИК СУБЪЕКТЛАРИНИНГ ОММАВИЙ-ҲУҚУҚИЙ ЖАВОБГАРЛИГИНИ ЯНАДА ТАКОМИЛЛАШТИРИШГА ДОИР АЙРИМ МАСАЛАЛАР.....	32
10. Тошпулотов Мансур Акрамович ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА БИРИНЧИ ИНСТАНЦИЯ СУДИДА МАЪМУРИЙ ИШЛАРНИ ҚЎРИБ ЧИҚИШНИНГ ТАРИХИЙ РИВОЖЛАНИШИ БОСҚИЧЛАРИ ВА ҚИЁСИЙ-ҲУҚУҚИЙ ТАҲЛИЛИ.....	34



ҲУҚУҚИЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЙЎНАЛИШИ

ИСЛОМ ҲУҚУҚИДА МАЖБУРИЯТЛАРНИ ТАЪМИНЛАШ УСУЛИ СИФАТИ БАНК КАФОЛАТИНИНГ ЮРИДИК ТАВСИФИ

Буранова Сохиба Ибрагимовна

Судьялар Олий мактаби магистранти

Телефон: 97 446 21 42 Solix-ozod@yandex.com

Аннотация: Ушбу мақолада ислом ҳуқуқида мажбуриятларни таъминлаш усулларида бири сифатида банк кафолатининг юридик хусусиятлари, уларни аҳамият масалалари ҳусусида мулоҳазалар юритилган.

Калит сўзлар: Кафолат, кафала, даман, фикх, принципал, бенефициар, кафил, хайрия кредити ёки фоизсиз кредит.

Бугунги кунда мажбурият тарафлари ҳисобланган кредитор ва қарздор учун жуда қулай ҳисобланган мажбуриятларни таъминлаш усули сифатида кафолат, яъни банк кафолати муҳим ўрин тутмоқда. Кафолатга биноан банк, бошқа кредит муассасаси ёки суғурта ташкилоти (кафил) бошқа шахс (принципал)нинг илтимосига кўра кафил ўз зиммасига олаётган мажбурият шартларига мувофиқ принципиалнинг кредитори (бенефициар) пул суммасини тўлаш ҳақида ёзма талабнома тақдим этса, пулни унга тўлаш ҳақида принципиалга ёзма мажбурият беради (**ЎЗР ФКнинг 299-моддаси**).

Ислом ҳуқуқшунослик адабиётлари ва фикх (ахлоқ қоидалари ҳақидаги мусулмон таълимоти)да “даман”, “кафала” ва “кафиллик” синоним сўзлар сифатида ишлатилади. Биринчи навбатда, бу воситалар дастлаб тўрт асосий Исломий мактаблар (Маликия, Ханбалия, Ханафия, Шофия)да бу воситаларнинг бир-биридан қай даражада фарқ қилишини тушунтирмаган ҳолда қадимги исломдаги иқтисодий фаолият мажбуриятларини таъминлаш учун ишлатилган.

Ушбу атамаларни фарқлаш мавзуси мунозарали бўлиб қолмоқда. Бироқ, Ислом банклари “банк кафолати” атамасини “Исломий кафола кафолати” маъносида фойдаланадилар.

“Кафала” сўзи судда жавобгарликни олиш деган маънони англатади.

Молиявий операцияларда кафолат мажбуриятларни бажарилишини таъминлаш ва умидсиз қарзларни ёки мажбуриятлар бажарилмай қолишидан ҳимоя қилиш учун мўлжалланган. У ёзма ҳужжатлар, гувоҳномалар, шахсий кафолатлар, гаровлар, чеклар ва векселлар шаклида қабул қилинади. Бундан ташқари, битта шартнома ҳатто бирдан ортиқ кафолатни ўз ичига олиши мумкин. Шартномага келсак, мусулмон ҳуқуқшуносларининг аксарияти, жумладан, Моликий, Ханбалӣй, Шофӣйӣ ва Ханафӣй мактабларининг айрим вакиллари, кафолат мажбуриятининг қуйидаги субъектларини аниқлаган:

- 1) принципал (макфул) – топшириғига асосан кафолат берилади тараф;
- 2) бенефициар (мустафид) – фойдасига кафолат бериладиган тараф;
- 3) гарант (кафил) - Принципал кўрсатмаларига мувофиқ бенефициарга кафолат берувчи.

Кафолатнинг шакли шартнома ҳақиқийлигининг асосий белгиси ҳисобланади. Кафил (кафил) зиммасига юклатилган асосий шарт жинсидан қатъий назар, ашё қайси тоифадаги шахсга тегишли бўлишидан қатъий назар, ихтиёрий хайр-эҳсон қилиш ҳуқуқига эга бўлган бундай одамлар тоифасига мансубдир, чунки кафолат ихтиёрий хайр-эҳсон (битимлар) турларидан бирини англатади. Шунинг учун кафил сифатида ақли заифлар, болалар, шунингдек, ўз мол-мулкига нисбатан ўйламай иш қилганлиги сабабли хатлов ўрнатилган муомалага лаёқатсиз деб топилганлар кафил бўла олмайди.

Кафала кафолатига доир баъзи шариат қонун қоидалари қуйидагилар:

- а) кафала (кафолат) моддий қарзи мавжуд бўлган ҳар қандай шахс учун амал қилади;



б) бировнинг қарзини (моддий кафолатни) ўз зиммасига олган кафил (кафил), агар қарздор қарзини узишни кечиктирса ёки банкротлиги сабабли тўламаса, уни қайтариш кафилига айланади;

в) бировнинг қарзини ўз зиммасига олмаган кафал (кафил) кафил бўлмайди, чунки унинг кафиллиги кафиллик берилган шахсни шахсини аниқлаш ва уни судга етказиб бериш билан чекланади ёки бировнинг қарзини зиммасига олган кафил бўлади.

Кафаланинг бешта шартлари мавжуд: кафиллик хизмати шартлари, кафил, кафиллик предмети, кредитор, қарз берувчи ва принципал шартномаси.

Кафаланинг ҳар хил турлари бор: кафала ал-Нафис (шахсий кафолат) ва кафала би ал-Мал (молиявий кафолат), молиявий кафолатнинг уч тури билан: кафалаҳ би ал-дайн (қарз мажбуриятларини бошқа томондан тўлаш кафолати); кафалаҳ би ал-айн/ кафалаҳ би ал тас-лим (товар тўлови ёки маҳсулот етказиб бериш битим доирасида кафолат) ва кафалаҳ би ал дарак (бу кафолат аниқ актив ҳар қандай юк товонлари бепул таъминлайди, муайян битим узатишни ўз ичига олади).

Ислом нуктаи назаридан, кафала кафолати шартномаси хайрия сифатида таснифланган ва хайр-эҳсон қилувчи ҳар қандай фойдани даъво қилмаслиги керак бўлган шартномаларга ишора қилади, Маълум бўлишича, тақдим этилган қарз учун ҳақ олиш ман этилган (бу ҳам хайрия сифатида таснифланадиган шартнома), чунки Ислом нуктаи назаридан бу судхўрликнинг тақиқига тушади. Бу тақиқ қарз берувчи учун тегишли бўлгани учун, у учун ҳам долзарб ва кафала (кафил) учун: агар қарз бериш бўйича пул топиш ҳаром бўлса, кафаланинг кафолат бериш бўйича пул топиши ундан ҳам кўпроқ ҳаромдир.

Бир муҳим ҳолатни таъкидлаш лозим: кафала ҳавала (қарз ўтказиш)дан фарқли ўлароқ, кафала фақат кўшимча мажбурият ҳисобланади, чунки, принципални шартнома кимнинг фойдасига тузилганлигидан катъий назар мавжуд мажбуриятдан озод қилмайди. Кафолат шартномасида ҳам кафил, ҳам принципалнинг солидар жавобгарлиги белгиланган бўлсада, у кредиторнинг дастлабки қарзга бўлган ҳуқуқини оширмайди. Бу улардан бири қарзни қайтариб беради, иккинчисига тўлаш талаби бериши мумкин эмас, чунки, уларнинг бирини ижро этиш иккинчисини жавобгарликдан озод қилади.

Негара Банк (Малайзиянинг энг йирик банкларидан бири) кафала шартномаси бўйича чиқарилган банк кафолати объектини қуйидагича умумлаштирди: Исломий молия муассасаларида кафолат ўз мижози учинчи шахсга муассаса томонидан тақдим этилган кафолатни ёки суғуртани англариб, учинчи шахс олдидagi шартнома мажбуриятлари бажарилмаган ёки бузилган тақдирда молия муассасаси жавобгарликни ўз зиммасига олишга кафолат беради. Бу молиявий институтнинг мажбурияти, агар унинг мижози шартнома мажбуриятини бажармаса, келишилган суммани тўлашдан иборат.

Кўпинча Ислом банкида кафала шартномаси одатда иккиламчи шартнома сифатида ишлатилади. Масалан, банк кафолатида бирламчи шартнома активни кечиктирилган сотишга асосланган бўлиши ва банк туфайли келгуси тўловларни назарда тутиши мумкин. Бу ерда банк мижоздан шартнома учун хавфсизлик сифатида кафолат беришни талаб қилиши мумкин. Бироқ, кафаланинг аризаси иккиламчи шартнома билан чекланмайди, у ҳам асосий шартнома бўлиши мумкин. Кафолат асосий шартнома сифатида маҳсулотни ўзи кафалага берган ҳолатда ҳам фойдаланиш мумкин — бунда банк кафолати ва етказиб бериш кафолати ёки резервли аккредитив ҳисобланади. Демак, кафала келишувини Ислом банкида қўллаш, хусусан, уч ҳолатда учратиш мумкин.

Биринчи ҳолда, молиялаштириш миқдори учун учинчи томон кафолатлари ҳақида банк мижоздан кафил молиялаштириш тўлов тайинлашни талаб қилиш.

Иккинчи ҳолатда, мудараба ва мушарака шартномаларида учинчи томон кафолати ҳақида, бу ерда кафил бепарволик билан хавфсизликни таъминлайди.

Бироқ, бу ҳолда, кафил капитални ёки фойдани кафолатлаш ҳуқуқига эга эмас, бу мудараба ёки мушарака тамойилига зид.

Учинчи иш кафалага асосланган банк кафолатига мувофиқ, учинчи шахс томонидан мажбуриятлар бажарилмаган тақдирда, банк учинчи шахснинг мажбуриятларини бажаришга рози бўлади.

Амалиётда, мижоз Ислом банкидан, масалан, кредит линияси талаб қилади. Банк аризани кўриб чиқади ва, агар у қаноатлантирилса, агар мижоз тўловга лаёқатли бўлса, у мижозга таклиф хати (кафолат хати) орқали кафолат хати (кафолат хати) беради. Шуни таъкидлаш



керакки, агар Исломиё молия муассасаси кафолат хатини тақдим этиши керак бўлса, ҳар доим миждоздан тегишли сўров бўлиши керак. Бошқача қилиб айтганда, муассаса молиявий қарздорга мурожаат қилиш ҳуқуқисиз кафолат бериш ҳуқуқига эга эмас. Фақат бу унинг низоми ёки акциядорлар ва инвесторларнинг махсус қарори, хайр-эҳсон қилиш ёки хайр-эҳсон қилиш учун регресс ҳуқуқисиз кафил бўлишга рухсат берилади. Бундай ҳолатда, хайрия кредити учун кафил бўлишга асос бор ёки йўқлигини синаб кўриш керак ва асослардан бири сифатида хайрия кредити (кард хасан - эҳсон ссудаси), регресс ҳуқуқисиз Исломо молиявий ташкилоти томонидан қабул қилиниши мумкин.

Хайрия кредити ёки фоизсиз кредит - Исломиё банклар хизматларидан биридир, молиявий қийинчиликлар ҳал қилиш учун, етарли пулга эга эмаслиги сабаб ўз миждозларининг ёки бошқа муносиб аъзоларнинг шошилиш эҳтиёжининг раҳмдиллик асосида берилади. Бироқ, банклар фойдага йўналтирилган ташкилотлар бўлгани учун, кард хасан Исломо банкларини умумий молиялаштиришда қўллаш фоизи жуда паст.

Бошқа сўзлар билан айтганда, Исломо банклари фоиз ҳақ олиш ҳуқуқига эга эмас, чунки, улар бир аккредитив ((letter of credit) бериш сифатида ҳам вакал орқали (агентлик шартномаси) ёки мушарака сифатида (шерик шартнома-ҳамкор келишув), мурабаҳи сифатида (нархига мукофот билан молиялаштириш) кафолат шартномасини қўллади Кейинчалик банк аккредитив очади, импорт шартномаси бўйича мажбуриятларни агент банкка тўлайди миждознинг депозит фойдаланиши ва миждозга ҳужжатларни беради. Бу хизматлар учун миждозлар "ал удра "(хизматлардан фойдаланганлик учун молиявий тўлов — иш ҳақи, компенсация, комиссия, йиғим)тамойилига мувофиқ ҳақ тўлайдилар.

Ушбу конструкциянинг ўзига хослиги, битим, шартнома бўйича миждоздан маблағ талаб қилиш усули уни одатий кафолатдан ажратиб туради.

Ҳолбуки, фақат кафолатли операцияларда кафил кафолатли тарафдан мажбурият билан боғлиқ қийматни тўлашни талаб қила олмайди, у кафолатли томон номидан қарз берувчига уни тўламайди ва вакала орқали аккредитивни беришда миждоз шартноманинг тўлиқ суммасини олдиндан аванс тўлаши шарт. Банк фақат тўловларни тўлаш ва ҳужжатлар алмашинуви амалга ошириладиган ишончли воситачи вазифасини бажаради. Исломиё банк ўз хизматлари учун комиссия олади.

Замонавий тижорат оламидаги кафил кўпинча қарздордан ундириладиган комиссия тўловисиз тўловни кафолатламайди. Фикҳни таҳлил қилувчи эътиқодли адабиётшунослик бу борада деярли яқдил бўлиб, кафала ихтиёрий битим эканлигини ва кафолат учун ҳеч қандай тўлов ундирилмаслигини таъкидлайди. Банкнинг бундай вазиятда оладиган максимал миқдори-бу ҳақиқий котибият харажатлари учун (у кафолат бериш билан боғлиқ бўлган) тўланишини талаб қилишдир, аммо кафолат шартномасининг ўзи бепул бўлиб қолади.

Ушбу тақиқнинг сабаби шундаки, бошқа шахсга пул қарз берган банк қарз берганлиги учун комиссияни олмайди, чунки бу "рибо" таҳрири ёки фоиз остига тушади, бу эса, ўз навбатида, тақиқланади. Гарант (банк-кафил)га бундан ташқари, пул бермагани учун ҳам шундай тақиқ қўйилади. У фақат муайян суммани тўлаш мажбуриятини ўз зиммасига олади, агар қарздорнинг ўзи ўз мажбуриятларини бажармаган бўлса қардор номидан ҳаракат қилади. Агар пул тўлайдиган шахс комиссияни ундириш ҳуқуқига эга бўлмаса, тўлов талаб қилинмаганлиги сабабли, қандай қилиб ўзини тўлашга мажбур қилган ва маълум муддат ичида талаб даъво қилинмаса, ҳеч нарса тўламаган банк комиссияга даъво қилиши мумкин?

Шунга қарамай, айрим замонавий олимлар бу муаммога бошқача нуқтаи назардан қарайдилар. Улар кафолат, айниқса, халқаро савдо соҳасида объектив равишда зарур бўлиб қолганини, чунки у ерда сотувчилар ва харидорлар бир-бирлари билан таниш эмас ва харидор товар нархини етказиб бериш билан бир вақтда тўлай олмайди. Шунинг учун бундай тўловни кафолатлайдиган воситачи бўлиши кераклигини таъкидлайдилар.

Бизнинг вақтимизда кафолатни ўз вақтида ва бепул таъминлаш мумкин бўлган кафилни топиш жуда қийин. Бу далилларни инобатга олган ҳолда, баъзи шарият олимлари ҳозир бошқача ёндашмоқдалар. Кафолат ҳақини олиш Қуръон ёки Пайғамбаримиз Мухаммад с.а.в. суннатларида йўқ деб тасдиқлайдилар. Бу муддао рибони тақиқлашдан олинган ҳулоса бўлиб, унинг мумкин бўлган оқибатларидан бири сифатида қабул қилинган.

Масалан, Берҳад Малайзия Исломо банк куйидаги усулдан фойдаланиб, мушарака тамойили бўйича аккредитив чиқаради. Миждоз банкни хабардор қилиши талаб қилинади ҳозирги кунда, Бирлашган Араб Амирликлари ўн икки йирик Исломо банклари, олти банклар мунта-



зам банклар бир хил ҳақ, бошқалар ҳақиқий қиймати ҳам ҳақ ёки ўз асосида эса уларнинг аккредитивга бўлган талаблари ҳақида ва мушаракини молиялаштиришнинг техник шартини келишадилар. Мижоз банкка вадиа тамойилига мувофиқ банк қабул қилган импорт қилинадиган товарлар қийматининг уларнинг улуши миқдорида депозит қўяди. Кейинчалик банк аккредитив беради ва мижоз омонатидан ҳамда ўз молиясидан фойдаланган ҳолда агент банкка тушумни тўлайди, сўнгра ҳужжатларни мижозга беради. Харидор товарни эгаллаб олади ва уларни шартномада назарда тутилган тартибда тасарруф этади. Ушбу операциядан олинган фойда томонларнинг келишувига кўра тақсимланади.

Банк бозорининг ривожланиши натижасида кўплаб Ислом мамлакатлари (айниқса Араб дунёси мамлакатлари) Ислом банкларига оид кўплаб қонунлар чиқардилар, масалан, Сурия, Ироқ, Фаластин, Миср, Уммон. Бу қонунларнинг мақсади банк операциялари соҳасидаги Ислом шариатининг асосий тамойилларини барча томонларнинг ҳуқуқларини кафолатловчи замонавий қонунларга киритиш ва бу мамлакатларда банк бозорини ривожлантириш эди.

Сурия Араб Республикасида 04.05.2005 йил 35-сонли Қонуннинг 5-моддасига мувофиқ "Ислом банкларини ташкил этиш тўғрисида" ислом банки Ислом ақидасига асосланади, шунинг учун унинг иштирокчиларининг барча ҳаракатлари ҳамда Ислом банклари томонидан иш юритиш шариат талабларига мос келиши керак.

Бундай матнлар Ироқ қонунчилигида (11.04.2015 "Ислом банкларини ташкил этиш тўғрисида" ги 43-сон Қонуни 2-модда) ва Ливан қонунчилигида (02.11.2004 й. 575-сон қонунининг 7-моддаси "Ислом банкларини ташкил этиш тўғрисида"), шунингдек, Саудия Арабистони Қироллиги қонунчилигида (1-модда. М / 5 06.06.1996 й. "Банк назорати тўғрисида"), Малайзия (1950 й. "Шартномалар тўғрисида" ги қонун) ва бошқа Ислом мамлакатлари ўз аксини топган.

Хулоса. Ислом банкларининг энг фойдали ютуғи шундан иборатки, кафолат тушунчасини Ислом шариати қоидаларига мувофиқ қайта ишлаб чиқдилар, натижада улар шариат қоидаларини бузмаган ҳолда, ҳар бир тараф учун манфаатли банк кафолатдан келадиган даромад миқдорини ошира олдилар.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Рассказова Н.Ю. «Банковская гарантия по российскому законодательству». - М.: Статут, 2005. - С. - 8
2. Петренко. П.Д. Понятие и субъекты гарантийных отношений в международном частном праве. «Актуальные проблемы экономики и права». 2013. № 1
3. Haron S. (1998). A comparative study of Islamic banking practices // Journal of King Abdulaziz University : Islamic Economics. 10, 23—50.
4. Al-Zuhayli Wahbah. Islamic Jurisprudence and Its Proofs / trans. Mahmoud A. El-Gamal. Beirut : Dar al-Mouaser. 2003. Vol. 2. P. 102.
5. Дополнительные принципы исламского финансирования Islamtoday. Казань // [ty_islamskogo_finansirovaniya/ ?desktop=true](http://ty_islamskogo_finansirovaniya/?desktop=true).
6. Muḥammad ‘Uthmān Shabir. Al-Mu‘āmalāt al-Māliyyah al-Ma‘āsirah fī al-Fiqh al-Islāmī. ‘Amman- Jordan : Dār al-Nafā’is, 2001. P. 94.
7. Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions (AAOIFI). Shari’ah Standards. Manama : AAOIFI, 2002. P. 57.
8. Коммерческая деятельность в Исламе // URL: <https://www.whyislam.to/main/mudaraba.htm>
9. Bank Negara Malaysia (BNM). Kafālah Concept Paper. Kuala Lumpur : BNM.
10. Mustafa M. and Najeeb S. F. Shariah-compliant deposit insurance scheme: a proposed additional modality // International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management, 2018. Vol. 11. No. 3. P. 488—506
12. Alwi S. F. S., Osman I., Ibrahim U. and Sawari M. F. Examining issues on Islamic shipping guarantee // Procedia — Social and Behavioral Sciences. 2016. Vol. 219. P. 63—68.
13. Hassan R. Islamic Banking and Takaful. Pearson Custom Publishing, Kuala Lumpur, 2011. P. 10
14. Syed Alwi S. F. S., Ibrahim U. and Sawari M. F. A few methods in charging fees for kafalah bank guarantee-i among Islamic banks in Malaysia // ISRA International Journal of Islamic Finance. 2014. Vol. 6. No. 1. P. 51



КАФОЛАТ ТУШУНЧАСИ ВА ФУҚАРОЛИК-ҲУҚУҚИЙ МУНОСАБАТЛАРДАГИ ЎРНИ

Буранова Сохиба Ибрагимовна
Судьялар Олий мактаби магистранти
Телефон: 97 446 21 42
Solix-ozod@yandex.com

Аннотация: Ушбу мақолада мажбуриятларни таъминлаш усулларида бири сифатида кафолат тушунчаси, унинг ижтимоий муносабат сифатида фуқаролик-ҳуқуқий муносабатлардаги ўрни, юридик хусусиятлари тўғрисида мулоҳазалар юритилган.

Калит сўзлар: Кафолат, банк кафолати, принципал, бенефициар, кафил

Кафолат мажбуриятларни бажарилишини таъминлашнинг усулларида бири ҳисобланади.

Кафолат дастлаб халқаро ҳуқуқ институти бўлган. Биринчи марта у халқаро молия-кредит муносабатлари соҳасида қўлланила бошлади.

Банк кафолати халқаро муомалада кенг қўлланилиб, Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодексига мажбуриятни таъминлашнинг янги усули сифатида киритилди.

Кафолатга биноан банк, бошқа кредит муассасаси ёки суғурта ташкилоти (кафил) бошқа шахс (принципал)нинг илтимосига кўра кафил ўз зиммасига олаётган мажбурият шартларига мувофиқ принципнонинг кредитори (бенефициар) пул суммасини тўлаш ҳақида ёзма талабнома тақдим этса, пулни унга тўлаш ҳақида принципнога ёзма мажбурият беради (ФКнинг 299-моддаси).

Кафолат принципнонинг бенефициар олдидаги ўз мажбуриятини (асосий мажбуриятини) лозим даражада бажарилишини таъминлайди.

Фуқаролик ҳуқуқида кўпинча мажбуриятлар бажарилишини таъминлашнинг мазкур тури *банк кафолати* деб аталади, чунки кафил сифатида фақат банк ёки бошқа кредит муассасаси чиқиши мумкин.

Кафолат ўз хусусиятларига кўра кредиторнинг, яъни бенефициарнинг манфаатларини янада тўлароқ ҳимоя қилади.

Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексининг 300-моддасига асосан, кафолат принципнонинг бенефициар олдидаги ўз мажбуриятини (асосий мажбуриятни) лозим даражада бажарилишини таъминлайди. Кафолат берилгани учун принципно кафилга ҳақ тўлайди.

1992 йил Халқаро савдо палатаси томонидан қабул қилинган "Кафолатни талаб қилишга оид қоидалар" Унификациясининг 2-моддасида кафолат — бу банк, суғурта ташкилоти ҳар қандай юридик шахс ёки жисмоний шахснинг ҳар қандай кафолат ёки пул мажбуриятини ўзаро қилишилган шартларга мувофиқ, пул суммасини тўлаш ҳақидаги ёзма талабномани тақдим этилиши орқали амалга оширилиши назарда тутилган.

Банк кафолати - бу шартнома эмас, балки кафилнинг кредитор (бенефициар)га кафиллик шартларига, унда кўрсатилган пул суммасига биноан тўлаш бўйича бир томонлама ва сўзсиз мажбуриятдир.

Кафолатнинг мазмуни биринчи галда кафил (банк)нинг олдиндан ўрнатилган, асосий мажбурият билан белгиланган суммани бериш мажбуриятидан иборат. Лекин бериладиган сумма аниқ белгилангандан кейин асосий мажбурият бекор бўлса ёки ҳақиқий эмас деб тан олинган тақдирда ҳам, кафолат ушбу асосий мажбуриятга боғлиқ эмас ва ўз кучини сақлашда давом этади. Кафолат шу хусусияти билан ҳам асосий мажбуриятлар билан боғлиқ бошқа таъминловчи мажбуриятлардан фарқ қилади.

Мажбуриятларни таъминлашнинг бу усулининг ҳуқуқий табиатини фақат банк кафолатининг энг муҳим (ўзига хос) хусусиятларини ўрганиш орқали очиқ бериш мумкин. Шу билан бирга, Фуқаролик кодекси, 1992 йилги кафолатлар учун Ягона қоидалар, шунингдек, суд амалиёти мазмуни асос қилиб олиниши керак.

Уларни қуйидагича умумлаштириш мумкин бўлади:

1. Бенефициарнинг кафилга нисбатан талаб қилиш ҳуқуқи фақат банк кафолатининг ўзида назарда тутилган шартларга риоя қилиши лозим бўлган ёзма сўров бериш йўли билан амалга оширилиши мумкин.



2. Кафолат-пуллик мажбурият бўлиб, принципал банк кафолати берилганлиги учун кафилга маълум ҳақ тўлайди.
3. Банк кафолати асосий мажбуриятга боғлиқ эмас.
4. Банк кафолати, қоида тариқасида, агар у бошқа ҳолат бўлмаса, чақириб олинмайди.
5. Банк кафолатида бенефициарнинг кафилга талаб қилиш ҳуқуқи, агар кафолатда бошқача қоида назарда тутилмаган бўлса, бошқа шахсга ўтказилиши мумкин эмас.
6. Банк кафолати, ФКнинг 304-моддасига асосан, агар кафолатда бошқача қоида назарда тутилмаган бўлса, у берилган кундан бошлаб кучга киради.
7. Банк кафолати маълум миқдордаги пулни тўлаш билан чекланади (ФКнинг 308-моддаси 1-банди).
8. Кафолат пул мажбуриятидир.

Мажбурият бажарилишини таъминлашнинг бир усули сифати банк кафолати битим хавфсизлигини таъминлашнинг энг самарали воситаларидан биридир.

Банк кафолати фуқаролик ҳуқуқининг янги институти бўлиб, у тадбиркорларнинг йирик тижорат операцияларини амалга оширишларида ўзаро муносабатларига хизмат қилиш ҳамда уларни таъминлашнинг энг ишончли механизмини яратиш учун мўлжалланган.

Банк кафолати мазмунининг ўзига хослиги билан, шунингдек, у талабларни қондириш тартиби билан қарз берувчи учун мажбуриятларнинг бажарилишини таъминлаш учун энг ишончли ва жозибали усуллардан бири ҳисобланади.

Банк кафолатининг афзаллик жиҳатлари талайгина.

Банк кафолати қарздорнинг тўлов қобилиятини тасдиқлайди ва олдиндан тўловсиз ишлаши мумкин. Мажбуриятларни бажарилишини таъминлаш усуллари ичида банк кафолати қарздордан суд орқали неустойка ундиришга, гаровга олинган мол-мулкни сотишга мажбур бўлмайди. Кредитор унга берилган банкка талабларини қўйиш орқали пулини олиши мумкин. Бу ҳар тарафлама қарздор учун ҳам кредитор учун ҳам фойдали ҳисобланади.

Хулоса ўрнида қуйидагиларни келтириб ўтиш мумкин.

Мажбуриятларни бажарилишини таъминловчи усуллардан бири бўлган кафолат янги институт ҳисобланади.

Унинг афзаллик жиҳатлари хусусида кенг жамоатчилик яхши хабардор эмас.

Янги Ўзбекистон Республикасида ишбилармонликка, тадбиркорликка кенг йўл берилмоқда. Фуқаролар ва юридик шахслар ўртасида иқтисодиёт, кичик ва ўрта тадбиркорликнинг ривожланиши билан мажбуриятларнинг бажарилишини таъминловчи банк кафолати секин аста ривожланиб, ички ва ташқи савдо бозорларида кенг қўламда фойдаланилади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодекси. Тошкент, “Адолат”, 2018
2. Унифицированные правила по договорным гарантиям (редакция 1978.; публикация МТП. №325. Конвенция ООН о независимых гарантиях и резервных аккредитивах от 11 декабря 1995 г.)
3. Ўзбекистон Республикаси Марказий банки Бошқарувининг 2012 йил 24 мартдаги 10/1-сонли қарорига илова Тижорат банклари томонидан банк кафолатларини бериш тартиби тўғрисидаги Низом 3-банд
- Банковское право - Юридический справочник (jurlib.blogspot.com)
4. Мельников В. В. и Тюрина В. А. (2014). Применение банковской гарантии как инструмента обеспечения участия в процедурах государственных закупок // Вопросы регулирования экономики, Т. 5, № 3, с. 116-123.



ЖИНОЯТ ҚОНУНЧИЛИГИДА ТИББИЙ ЙЎСИНДАГИ МАЖБУРЛОВ ЧОРАЛАРИНИ ҚЎЛЛАШНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ

Боймирзаев Чингизбек Муродали ўғли
Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси
Академияси магистратура тингловчиси
Телефон: + 998996947372

Аннотация: Ушбу мақолада тиббий йўсиндаги мажбурлов чоралари қўллашнинг ҳуқуқий асослари ва унинг истиқболлари жиноят қонунчилиги нуқтаи назаридан таҳлил қилинган. Шунингдек, ҳуқуқий асослари тўғрисида миллий ва хорижий муаллифлар фикрлари назарий жиҳатдан муҳокама қилинган.

Таянч сўзлар: Жиноят, ижтимоий ҳавфли қилмиш, мажбурлов чораси, тиббий йўсиндаги мажбурлов чоралари, жиноий жазо, тиббий йўсиндаги мажбурлов чораларини қўллаш, тиббий йўсиндаги мажбурлов чораларини тайинлаш, ақли расо шахс, ақли норасо шахс, ақли расоликни истисно қилмайдиган руҳий ҳолатнинг бузилиши.

Бизга маълумки, англаш ва ирода - одамнинг руҳий ҳолатининг элементлари ҳисобланади, уларнинг жами айбнинг мазмунини ташкил этади. Айбсиз жиноий жавобгарлик мавжуд эмас. Бундан келиб чиқадики, ақли расолик эҳтиётсизликдан ҳам қасддан ҳам содир этиладиган жиноятлардаги айбнинг ажралмас қисми. Маълумки, жиноятнинг субъекти бўлиб, фақатгина ўз харақтларини англайдиган ёки бошқара оладиган шахс бўлиши мумкин. Бошқача сўзлар билан айтганда бу ҳолат ақли расолик дейилади. Ақли расолик ва ақли норасолик тушунчалари жиноят ҳуқуқида муҳим ҳисобланади, шунинг учун у ҳам назарий жиҳатдан, ҳам амалий жиҳатдан ўзига жалб этади. Жиноий жавобгарликка ўз харақатларини англай олмайдиган шахс жалб этилмайди, яъни ақли норасо бўлган, ўзининг харақатларини руҳий касал бўлган вақтда ёки вақтинчалик руҳий носоғлом бўлган вақтда, онг жиҳатдан орқада қолганлик ёки руҳий бошқа касаликка учраган вақтда фактик ҳолатини ва ижтимоий ҳавфлилигини англай олмаган ёки бошқара олмаган. Ақли норасолик вақтида ижтимоий ҳавфли қилмиш содир этган шахсларга нисбатан суд томонидан тиббий йўсиндаги мажбурлов чоралари қўлланилиши мумкин.

Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексида тиббий йўсиндаги мажбурлов чораларини қўллаш асосларига алоҳида моддалар бағишланган бўлиб, унда мазкур чоралар қўлланилиши мумкин бўлган шахслар тоифаси, ушбу чораларни қўллаш шартлари ўз ечимини топган.

Таъкидлаш лозимки, тиббий йўсиндаги мажбурлов чоралари жиноят қонунчилигидаги мустақил институт ҳисобланиб, унинг ҳуқуқий асослари нафақат жиноят кодекси нормаларида, балки бошқа бир қатор қонун ва қонуности ҳужжатларида ўз ифодасини топади.

Шу ўринда, Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси 1-моддасида жиноят тўғрисидаги қонун ҳужжатлари фақатгина Жиноят кодексидан иборат эканлиги такидланган бўлсада, тиббий йўсиндаги мажбурлов чораларини қўллашнинг ҳуқуқий асослари нафақат кодекс, балки бошқа қонун ҳужжатларида ҳам ўз ифодасини топганлиги сабабли ҳуқуқшунослар томонидан турли фикрларга сабаб бўлмоқда.

Тиббий йўсиндаги мажбурлов чоралари Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси, “Психиатрия ёрдами тўғрисида”ги, “Наркологик касалликлар профилактикаси ва уларни даволаш тўғрисида”ги Қонунлари, Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг “Руҳий касалликка чалинган шахсларга нисбатан тиббий йўсиндаги мажбурлов чораларини қўллаш бўйича суд амалиёти тўғрисида”ги Қарори ҳамда бошқа қонуности нормаларида ўз ифодасини топган.

Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг тиббий йўсиндаги мажбурлов чораларига бағишланган бобида тиббий йўсиндаги мажбурлов чораларини “қўллаш” ва “тайинлаш” каби тушунчалар ишлатилган.

Фикримизни тиббий йўсиндаги мажбурлов чораларини “қўллаш” ва “тайинлаш” тушунчаларига таъриф бериб давом эттиришимиз мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаймиз.

Ушбу ўринда авваламбор, “қўллаш” ва “тайинлаш”, “асос” ва “шарт” тушунчалари мазмунига аниқлик киритиш зарур.



Ўзбек тилининг изоҳли луғатига назар ташлайдиган бўлсак, унда “қўллаш” – ишда, амалда татбиқ этиш, “тайинлаш” – белгилаш, ўрнатиш, кўзлаш сифатида изоҳланган. Шу билан боғлиқ ҳолда тиббий йўсиндаги мажбурлов чораларини қўллаш жараёни ҳам дастлабки тергов босқичида ҳам амалга оширилади, уларнинг тайинланиши эса қонунда кўзда тутилган асослар мавжуд бўлган ҳолда фақатгина суд томонидан қўлланилиши мумкин деган хулосага келиш мумкин.

“Асос” тушунчасининг моҳияти – предмет, ҳодиса таянчи, негизи; у ёки бу ҳолатни оқловчи сабаб, етарлича баҳона; у ёки бу асосланадиган нисбатан муҳим ҳолатлар, “шарт” атамаси эса, - у ёки бу нарса боғлиқ бўлган муайян вазиятга сабаб бўлувчи ҳолатлар, бирор нимани амалга ошириш имкониятини белгилайди, деб таърифланган.

Асос ўзида бошқа ҳолат(оқибат)га сабаб бўлувчи ҳодиса (сабаб)ни ифодалайди, шарт эса, - бошқа ҳолатни вужудга келиши учун зарур бўлган ҳодиса бўлиб, ўз-ўзича уни юзага келтирмайди. Шарт бу асоснинг амалий ҳаёти бевосита боғлиқ бўлган ҳолатлар бўлиб, у тиббий йўсиндаги мажбурлов чораларини қўллаш ва унинг аниқ бир турини танлаш тўғрисидаги масалани ҳал қилишда асосларга хамроҳлик қилади, уни танлашда шахс ҳуқуқларини кафолатлаш ва қонунийлиги тартибини таъминлаш маъносида ёрдамчи аҳамият касб этади. Асос тиббий йўсиндаги мажбурлов чораларини қўллаш заруриятини вужудга келтиради. Башарти, бундай асослар мавжуд бўлмаса, шартлар бўлишидан қатъий назар тиббий йўсиндаги мажбурлов чоралари қўлланилиши мумкин эмас.

Таъкидлаш лозимки, тиббий йўсиндаги мажбурлов чораларини қўллашнинг жиноят-ҳуқуқий асослари ўзида нималарни қамраб олиши масаласи юридик адабиётларда мунозараларга сабаб бўлмоқда.

Бир гуруҳ муаллифлар бундай асослар сифатида мажбурлов чораларини руҳий касалларга қўллаш (ёки қўлламаслик) зарурияти, уларни қўллаш шартлари ва тартибини белгиладиган ҳолатлар мажмуини тушунадилар¹.

Иккинчи гуруҳ муаллифлари, уларни тиббий йўсиндаги мажбурлов чораларини жиноят ёки ижтимоий хавфли қилмиш содир этган руҳий касал шахсларга нисбатан тайинлаш учун зарур бўлган ҳолатлар мажмуи сифатида таърифлайдилар².

Учинчи гуруҳ муаллифлари эса, жиноят қонунида белгиланган тиббий йўсиндаги мажбурлов чораларини қўллашнинг уч асосининг бир вақтда мавжуд бўлиши деб эътироф этадилар³.

Айрим ҳуқуқшунослар тиббий йўсиндаги мажбурлов чораларини қўллаш асослари ва шартларини фарқлайдилар ҳамда асос сифатида руҳий бузилишлар билан мавжуд бўлган шахснинг ижтимоий хавфлилигининг аниқланиши, шартлари сифатида эса шахс томонидан ижтимоий хавфли ёки жиноий қилмишнинг содир этилиши ва унда руҳий бузилишнинг бўлишини тушунадилар⁴.

Ҳуқуқшунос Г.В.Назаренко юқоридаги фикрга қўшилган ҳолда жиноий ҳуқуққа хилоф қилмишни содир этган руҳий касал шахснинг ижтимоий хавфлилигини тиббий йўсиндаги мажбурлов чораларини қўллашнинг ягона асоси деб ҳисоблайди⁵.

Аксинча, Р.М.Шагеевнинг фикрича эса, тиббий йўсиндаги мажбурлов чораларини қўллаш асослари деганда, тиббий йўсиндаги мажбурлов чораларини қўллаш заруриятини келтириб чиқариш билан боғлиқ бўлган омиллар мажмуини тушуниш лозим⁶, - деб таъкидлайди.

Тиббий йўсиндаги мажбурлов чораларини қўллаш асоси ўзида ҳуқуқий ва тиббий жиҳатларни уйғунлаштирган ҳамда улар бирлашган ҳолда мазкур чораларнинг қонуний ва

¹ Шакаров Э.Т. Принудительные меры медицинского характера по делам о невменяемых: Автореф. Дисс. ...канд. Юрид. Наук. – Ташкент.2000. № 7. С. 31-31.

² Назаренко Г.В. Принудительные меры медицинского характера: Слайд-лекция: СГИ, 2001. -29 с.

³ Колмаков П.А. Проблемы правового регулирования принудительных мер медицинского характера. Дисс. ...д-ра юрид.наук.

⁴ Собитов Р.А. Принудительные меры медицинского характера // Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / Под общ. Ред.В.В. Мозякова. –М., 2002. –С.168.

⁵ Назаренко Г.В. Принудительные меры медицинского характера: Учеб. Пособие. М.: Дело, 2003. –С.49.

⁶ Шагеева Р.М. Принудительные меры медицинского характера: уголовно-правовые и уголовно-процессуальные основания применения // Материалы Всероссийской научно-практической конференции, посвященной 95-летию Башкирского университета. Часть 1. –Уфа: РИО БашГУ, 2004.



асосли тайинланишини таъминлайди.

Бироқ, фикримизча, жиноят қонунчилигида тиббий йўсиндаги мажбурлов чораларини қўллаш асослари аниқ-равшан белгиланмаган.

Таъкидлаш лозимки, “тиббий йўсиндаги мажбурлов чораларини қўллаш асослари” тушунчасига доктринал манбаларда турлича таърифлар берилган. Жумладан, Э.Т.Шакаров тиббий йўсиндаги мажбурлов чораларини қўллаш асоси - бу рухий касалларга нисбатан тиббий йўсиндаги мажбурлов чораларини қўллаш (қўлламаслик) заруриятини, уларни қўллаш шартлари ва тартибини белгилаб берувчи ҳолатлар мажмуи деб ҳисоблайди¹.

Бундан ташқари, ҳуқуқшунос Т.Н.Журавлева тиббий йўсиндаги мажбурлов чораларини қўллаш асоси деганда мажбурлов чораларини аниқ шахсларга нисбатан қўллаш заруриятини ифодалайдиган ва жиноят қонунчилигида мустаҳкамланган ҳолатлар мажмуини тушунади².

Ҳуқуқшунос В.Сверчков тиббий йўсиндаги мажбурлов чораларини қўллаш асоси сифатида ижтимоий хавфли қилмиш ёки жиноят содир этган шахсни даволаш заруриятини биллади³.

М.Ш.Буфетованинг фикрича эса, тиббий йўсиндаги мажбурлов чораларини қўллашнинг ягона асоси бўлиб, жиноят-ҳуқуқий қилмиш содир этган рухий касал шахснинг ижтимоий хавфлилиги ҳисобланади⁴.

Юқоридаги муаллифларнинг фикрлари тиббий йўсиндаги мажбурлов чораларини қўллаш асосларини ёритсада, бироқ унинг мазмунини тўлиқ очиб бера олмайди деб ҳисоблаймиз.

Юқоридаги муаллифлардан фарқли ўлароқ, С.В.Бородин ва С.В.Полубинскаялар тиббий йўсиндаги мажбурлов чораларини қўллаш асосларининг мажмуи тўғрисида фикр юритадилар. Комплекс ёндашувга мувофиқ, “тиббий йўсиндаги мажбурлов чораларини қўллаш асосида урта элемент ажратилади ва уларнинг барчасининг мажмуи тиббий йўсиндаги мажбурлов чораларини қўллаш учун етарли бўлади, улардан ҳеч бўлмаганда бири бўлмаса, бу мазкур чораларини қўллашни истисно этади деб ҳисоблайдилар.

Ушбу элементлар сифатида шахс томонидан жиноят қонунида кўзда тутилган ижтимоий хавфли қилмиш ёки жиноятнинг содир этилганлиги факти, ушбу шахсда рухий касаллик ёки алкоголизм ёки гиёҳвандликнинг мавжудлиги ва мазкур шахснинг унинг ўзига ва атрофдагиларга зарар етказиши хавфини келтириб чиқарувчи рухий ҳолатидан келиб чиқиб даволаш зарурияти⁵.

Мазкур масала юзасидан шундай ёндашувни бошқа бир қатор тадқиқотчилар ҳам қўллаб-қувватлайдилар⁶. Жумладан, В.Т.Томин ва В.В.Сверчковларнинг таъкидлашича, юқорида қайд этилган таркибий қисмларнинг бир вақтнинг ўзида мавжудлиги (бирлиги) суд томонидан тиббий йўсиндаги мажбурлов чораларини қўллаш учун етарли асос бўлиб хизмат қилади⁷.

Шунингдек, Б.А.Спасенников ҳам жиноят қонунида тиббий йўсиндаги мажбурлов чораларини қўллаш асослари аниқ шакллантирилмаганлигига эътибор қаратиб ўтади. Унинг ёзишича, мазкур шахслар учун хос бўлган хусусиятлар:

а) жиноий-релевант вазиятга таъсир кўрсатган рухий бузилишнинг мавжудлиги;

¹ Шакаров Э.Т. Принудительные меры медицинского характера по делам о невменяемых : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. - Ташкент, 1989. - С. 14.

² Журавлева Т.Н. Институт принудительных мер медицинского характера в законодательстве Российской Федерации : дис. ... канд. юрид. наук. - Ростов, 2002.

³ Слержков В. Принудительные меры медицинского характера // Законность. 2000. №7. - С. 31.

⁴ Буфетова М. Ш. Уголовно-правовые и уголовно-процессуальные основания применения принудительных мер медицинского характера // Социально-экономические аспекты реформ в России: проблемы, путях решения (в Сибирском и Дальневосточном регионах) : материалы междунар. науч-практ. конф. Улан-Удэ, 2004. С. 10-11.

⁵ Уголовный закон. Опыт теоретического моделирования / ств.ред. В.Н. Келина. -М., 1987. -С.208

⁶ Зелинская Н.А. Уголовное право Российской Федерации. Общая часть / под ред. А.И.Рарога. - М., 2001. - С. 493-494,498; Шагеева Р.М. Принудительные меры медицинского характера: уголовно-правовые и уголовно-процессуальные основания применения // Проблемы совершенствования и применения законодательства о борьбе с преступностью; материалы науч-практ. конф. - Уфа, 2004, Журавлева Т.Н. Курс. асар.

⁷ Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / под ред. В.Т.Томина, В.В.Сверчкова // Справ, правовая система «КонсультантПлюс».



б) Жиноят кодекси Махсус қисми моддаларида кўзда тутилган қилмишнинг содир этилиши;

в) руҳий бузилиш таъсири остида ижтимоий хавфли қилмишни такрор содир этиш хавфи¹ мавжудлиги.

Ушбу муаллифдан фарқли ўлароқ Н.Ф.Кузнецова ва И.М.Тяжкова тиббий йўсиндаги мажбурлов чораларини қўллашнинг икки асосини кўрсатадилар:

а) ЖК Махсус қисмида кўзда тутилган қилмишнинг содир этилиши;

б) муайян тоифадаги шахслар²нинг мавжудлиги.

Шундай қилиб, ҳуқуқшуносларнинг тиббий йўсиндаги мажбурлов чораларини қўллаш асослари бўйича хилма-хил ва кенг доирадаги фикр- мулоҳазалари билдирилган бўлсада, уларнинг мезонларини аниқ белгилаш зарурияти сақлаб қолинмоқда. Зеро, тиббий йўсиндаги мажбурлов чораларини қўллаш асослари ушбу чораларни қўллашнинг нафақат назарий нуқтаи назардан, балки қонунчилик негизи саналади.

Шу нуқтаи назардан, тиббий йўсиндаги мажбурлов чораларини қўллашда нафақат тиббий, балки қилмишнинг ижтимоий хавфлилиқ даражаси ҳам инобатга олиниши лозим деб ҳисоблаймиз.

Жумладан, А.Н.Батановнинг фикрича, тиббий йўсиндаги мажбурлов чораларини қўллаш ва унинг аниқ турини танлаш асоси сифатида шахснинг ижтимоий хавфлилиги тан олиниб, у бир қатор мезонлар, хусусан - унинг содир этган қилмишининг хавфлилиги ва хусусияти, ақли норасо шахсининг ижтимоий-психологик хусусиятлари, руҳий бузилишнинг хусусияти ва даражаси билан асосланади³.

Фикримизча, комплекс ёндашув тарафдорлари⁴ фикрига қўшилган ҳолда қуйидаги омиллар мажмуи тиббий йўсиндаги мажбурлов чораларини қўллаш асоси бўлади деб ҳисоблаймиз:

1) шахс томонидан жиноят қонунида кўзда тутилган ижтимоий хавфли қилмиш ёки жиноятни ақли норасолик ҳолатида содир этилиши;

2) жиноят содир этган шахсда унга нисбатан жазо тайинлаш ёки уни ижро этиш имкониятини бермайдиган руҳий касаллиқнинг мавжуд бўлиши;

3) ушбу шахс томонидан ўзига ёки бошқа шахслар учун сезиларли зарар етказиши имкониятининг мавжудлиги.

Бундан ташқари, адабиётларда тиббий йўсиндаги мажбурлов чораларини қўллашнинг бир қатор омиллари мажмуи кўрсатилади:

1) шахс томонидан жиноят қонунида кўзда тутилган ижтимоий хавфли қилмиш ёки жиноятнинг содир этилганлиги факти;

2) уни содир этган шахснинг руҳий касаллиги алкоголизм ёки гиёҳвандликка чалинганлиги;

3) ушбу шахснинг ўзига ёки атрофдагиларга хавф туғдириши сабабли даволаш зарурияти⁵.

Юқоридагилардан келиб чиқиб хулоса қилганимизда, шахс ижтимоий хавфли қилмишни содир этган вақтида сурункали руҳий касаллиги, руҳий ҳолати вақтинчалик бузилганлиги, ақли заифлиги ва бошқа тарздаги руҳий касаллиги сабабли ўз ҳаракатларининг аҳамиятини англай олмаган ёки ҳаракатларини бошқара олмаган бўлса, у ижтимоий хавфли қилмишни ақли норасо ҳолатда содир этган деб топилади ва унга нисбатан тиббий йўсиндаги мажбурлов чоралари қўллаш асоси ҳисобланади.

¹ Снасенников Б.А. Принудительные меры медицинского характера (теория, уголовно-правовое регулирование, практика): дис.... д-ра юрид. наук. - М., 2004. - С. 49.

² Курс уголовного права. Общая часть. Учение о наказании / под ред. Н.Ф.Кузнецовой, И.М.Тяжковой. - М., 2002.

³ Батанов А.Н. Принудительные меры медицинского характера: история, теория, законодательное регулирование и практика применения: Автореф. дисс.... канд. юрид. наук. - Ульяновск, 2004. - С. 9.

⁴ Зелинская Н.А. Принудительные меры медицинского характера // Уголовное право Российской Федерации. Общая часть: Учебник / Под.ред. А.И.Рарога. -М., 2001. -С.493-494, 498.

⁵ Сверчков В. Принудительные меры медицинского характера // Законность. -Москва, 2000. - №7.



Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси. Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 21.04.2021 й., 03/21/683/0375-сон;
2. Ўзбекистон Республикаси “Психиатрия ёрдами тўғрисида”ги Қонуни, Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 12.05.2021 й., 03/21/690/0452-сон;
3. Ўзбекистон Республикаси “Наркологик касалликлар профилактикаси ва уларни даволаш тўғрисида”ги Қонуни Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 28.10.2020 й., 03/20/644/1415-сон;
4. Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг “Рухий касалликка чалинган шахсларга нисбатан тиббий йўсиндаги мажбурлов чораларини қўллаш бўйича суд амалиёти тўғрисида” 12.12.2008 йилдаги 23-сонли Қарори;
5. Шакаров Э.Т. Принудительные меры медицинского характера по делам о невменяемых: Автореф. Дисс. ...канд. Юрид. Наук. – Ташкент.2000. № 7. С. 31-31.
6. Назаренко Г.В. Принудительные меры медицинского характера: Слайд-лекция: СГИ, 2001.
7. Колмаков П.А. Проблемы правового регулирования принудительных мер медицинского характера. Дисс. ...д-ра юрид.наук.
8. Собитов Р.А. Принудительные меры медицинского характера // Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / Под общ. Ред.В.В. Мозякова. –М., 2002.
9. Назаренко Г.В. Принудительные меры медицинского характера: Учеб. Пособие. М.: Дело, 2003.
10. Шагеева Р.М. Принудительные меры медицинского характера: уголовно-правовые и уголовно-процессуальные основания применения // Материалы Всероссийской научно-практической конференции, посвященной 95-летию Башкирского университета. Часть 1. –Уфа: РИО БашГУ, 2004.



ЮРИДИК ШАХСЛАРНИ ТУГАТИШНИНГ АЙРИМ МАСАЛАЛАРИ.

Каримова Нилуфар Бобир қизи
Тошкент давлат юридик университети
Бизнес ҳуқуқи йўналиши магистранти
E-mail: zokirovanilufar710@gmail.com

2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасининг ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясини “Фаол инвестициялар ва ижтимоий ривожлантириш йили”да амалга оширишга оид Давлат дастурида белгиланган вазифалардан бири сифатида **“Тадбиркорлик фаолиятини қўллаб-қувватлаш ва янада ривожлантириш”** вазифаси қўйилган бўлиб, унда тадбиркорлик субъектлари фаолияти тугатиш билан боғлиқ масала мавжуд.

Тадбиркорлик субъектларини, умуман олганда, юридик шахсларни тугатиш деганда унинг ҳуқуқ ва бурчлари ҳуқуқий ворислик тартибида бошқа шахсга ўтмасдан бекор қилиниши тушунилади. Тугатиш юридик шахсни бекор қилиш шаклларида биридир. Юридик шахсларни бекор қилишнинг бошқа шакли – қайта ташкил этишдан фаркли ўлароқ, тугатиш тартибида ҳуқуқий ворислик назарда тутилмайди. Юридик шахс тугатилганидан сўнг мол-мулки қоладиган бўлса, мана шу мулкка нисбатан ашёвий ва мажбуриятли ҳуқуққа эга бўлган муассислар ўртасида тақсимланади ёки агар тугатилаётган ташкилот тижоратчи бўлмаса, кредиторлар билан ҳисоб-китоб ўтказилганидан кейин қолган мол-мулк унинг уставида кўзда тутилган мақсадларга йўналтирилади.

Юридик шахслар тугатиш жараёнида ҳуқуқий ворислик кўзда тутилмагани сабабли, у юридик шахс мажбуриятларининг бекор қилинишини келтириб чиқаради. Мажбуриятлар фақат бу ҳолат қонунда назарда тутилган бўлса сақланиб қолиши мумкин. Хусусан, кишиларнинг ҳаёти ва соғлиғига етказилган зарар юридик шахс томонидан тугатиш вақтида капиталлаштирилган маблағлар ҳисобидан амалга оширилади.

Юридик шахсларни тугатиш деганда, асосан, унга ҳолат назарда тутилади.

Биринчидан, юридик шахснинг муассислари (иштирокчилари)нинг ёки таъсис ҳужжатлари билан тугатишга ваколат берилган юридик шахс органининг қарорига мувофиқ, шу жумладан юридик шахснинг амал қилиш муддати тугаши, уни ташкил этишдан қўзланган мақсадга эришилганлиги муносабати билан ёки юридик шахсни ташкил қилиш чоғида қонун ҳужжатлари бузилишига йўл қўйилганлиги сабабли, агар бу бузилишларни бартараф этиб бўлмаса, суд юридик шахсни рўйхатдан ўтказишни ҳақиқий эмас деб топганида;

Иккинчидан, фаолият рухсатномасиз (лицензиясиз) амалга оширилган ёки қонунда тақиқланган фаолият амалга оширилган тақдирда суднинг қарорига кўра;

Учинчидан, молия-хўжалик фаолияти амалга оширилмаганлиги сабабли белгиланган тартибда ҳаракатсиз режимга ўтказилган пайтдан эътиборан уч йил ичида фаолият тикланмаган тақдирда рўйхатдан ўтказувчи органнинг қарорига кўра, бундан нодавлат нотижорат ташкилотлари мустасно.

Юқоридаги уч ҳолатдан ташқари, юридик шахсни тугатишга яна бир асос мавжуд. У ҳам бўлса, юридик шахснинг банкротлигидир. Бунинг сабаби шундан иборатки, агар юридик шахс иқтисодий суднинг қарорига кўра банкрот деб топиладиган бўлса, банкротликка оид барча тартиб таомиллар тугугидан сўнг, юридик шахс давлат реестридан чиқарилади. Бу эса унинг тугатилганлигини англатади.

Баъзи олимларнинг фикрича, юридик шахсни қайта ташкил этишнинг айрим турларини ҳам тугатиш деб қараш мумкин. Бироқ тугатишнинг асосий мазмуни ҳуқуқий ворисликка йўл қўйилмаслиги ва мажбуриятларнинг бутунлай тугатилишида эканлигини инобатга олсак, қайта ташкил этиладиган юридик шахсларда ҳуқуқий восирлик мавжуд бўлади.

Чунончи, юридик шахслар қўшиб юборилганида улардан ҳар бирининг ҳуқуқ ва бурчлари топшириш ҳужжатида мувофиқ янгидан вужудга келган юридик шахсга ўтади.

Юридик шахс бошқа юридик шахсга қўшилганида, бу юридик шахсга қўшилган юридик шахснинг ҳуқуқ ва бурчлари топшириш ҳужжатида мувофиқ ўтади.

Юридик шахс бўлинган тақдирда унинг ҳуқуқ ва бурчлари тақсимлаш балансига мувофиқ янгидан вужудга келган юридик шахсларга ўтади.

Юридик шахс таркибидан бир ёки бир неча юридик шахс ажралиб чиққанида қайта таш-



кил этилган юридик шахснинг ҳуқуқ ва бурчлари тақсимлаш балансига мувофиқ уларнинг ҳар бирига ўтади.

Бир турдаги юридик шахс бошқа турдаги юридик шахсга айлантирилганида (ташкилий-ҳуқуқий шакли ўзгартирилганида), қайта ташкил этилган юридик шахснинг ҳуқуқ ва бурчлари топшириш ҳужжатига мувофиқ янгидан вужудга келган юридик шахсга ўтади.

Шу ўринда айтиб ўтиш жоизки, банкрот деб топилган юридик шахслар давлат реестрдан чиқарилар экан, улар тугатилган ҳисобланади.

2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасининг ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясини "Фаол инвестициялар ва ижтимоий ривожлантириш йили"да амалга оширишга оид Давлат дастурида тадбиркорлик субъектлари фаолиятини тугатиш билан боғлиқ масала илгари сурилган. Шу асосида 2019 йил 7 июн куни Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Тадбиркорлик субъектларини тугатиш тартиб-таомилларини соддалаштириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги ПФ-5739-сон Фармони қабул қилинди. Унда тадбиркорлик субъектларини ихтиёрий ва мажбурий тугатишга оид тартиб таомилларни соддалаштириш кўзда тутилган. Шу асосда тижоратчи субъектларни тугатиш анча соддалашди, эскириб қолган қоидалардан қочиб, замонавий, инновацион тартиб қўлланила бошланди, хусусан, давлат хизматлари марказлари орқали тадбиркорлик субъектларини тугатишнинг электрон тизими йўлга қўйилганлиги бунга яққол мисол ҳисобланади.

Қабул қилинган қонун ҳужжатлари асосида тугатишга киритилган ўзгаришлар ўз натижасини берди, албатта. Шундай бўлсада, ушбу тизимни тобора соддалаштириш, такомиллаштириш лозим. Биргина босқичларни кўрадиган бўлсак, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг "Тадбиркорлик субъектларини ихтиёрий тугатиш ва уларнинг фаолиятини тўхтатиш тартиби ҳамда молия-хўжалик фаолиятини амалга оширмаётган тадбиркорлик субъектларини давлат реестридан чиқариш тартиби тўғрисидаги низомларни тасдиқлаш ҳақида"ги 704-сонли қарорининг 1-иловасида тадбиркорлик субъектини ихтиёрий тугатишнинг 16 та босқичи санаб берилган. Бу жараёнларни тушуниш, унга риоя қилиш, ҳар бир ташкилотга ҳужжатларни тақдим қилиш таъсисчи, фермер, деҳқон учун анча қийинчиликка олиб келади. Аслида тугатиш ортқча билимни талаб қилмайдиган ихтиёрий тугатиш жараёнини билдирса-да, унинг узок муддатли процедураси юридик, иқтисодий билимларга эга бўлишни талаб қилади.

Умумий хулоса қиладиган бўлсак, тижоратчи юридик шахсларни тугатиш масаласи ҳам назарий, ҳам процессуал жиҳатдан чуқур ўрганишни талаб қилади. Зеро, бу тижоратчи юридик шахсларни тугатиш жараёнининг соддалаштирилишига ва назарий жиҳатдан юридик шахсни тугатиш тушунчасининг моҳиятини тўлиқ очиб беришга ёрдам беради.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi farmoni // Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 06/21/6217/0409-son;
2. O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi. (1-qism) // Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 23.01.2020-y., 03/20/603/0071-son.
3. Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексига шарҳ. 1-жилд (биринчи қисм) Адлия вазирлиги. – Т.: «Vektor-Press», 2010.– 816 б.– (Профессионал (малакали) шарҳлар);
4. Слоневская, А. Ю. Ликвидация коммерческих организаций: автореф. дис... д-ра юрид. наук. Санкт-Петербург, 2004. С 17.
5. Нуриддинова Ш.Т. Юридик шахсларнинг бекор бўлиш усуллари ва уларни қўллашнинг фуқаролик-ҳуқуқий муаммолари: юрид. фан. ном. ...дисс. – Т.: 2008. – Б. 31.



НИЗОЛАРНИ СУДГАЧА ҲАЛ ЭТИШ ТАДИРКОРЛИК СУБЪЕКТЛАРИ ҲУҚУҚ ВА ЭРКИНЛИКЛАРИНИ ҲИМОЯ ҚИЛИШНИНГ ШАКЛИ СИФАТИДА

Мусабоев Жаҳонгир Собирович
Ўзбекистон Республикаси
Судьялар Олий кенгаши ҳузуридаги
Судьялар Олий мактабининг магистранти

Аннотация: Мақолада юридик шахслар ҳамда якка тартибдаги тадбиркорларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилишда судгача низоларини ҳал этиш, унинг афзалликлари ҳамда медиация тушунчаси ва низоларни судгача ҳал қилувчи апелляция кенгаши тўғрисидаги маълумотлар ёритилган.

Калит сўзлар: иктисодий низолар, судгача тартиб, шикоят қилиш ҳуқуқи, юридик шахсларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, шикоят бериш, медиация, медиатор, низони муқобил ҳал қилиш.

Республикамызда бозор иқтисодиётига асосланган муносабатлар ривожланиб борар экан, бозор муносабатларининг субъектлари ўртасида турли низолар вужудга келиши табиий ҳолат саналади. Амалиёт ҳам фуқаролик ҳуқуқий муносабатлардан келиб чиқаётган низоли ҳолатлар кам эмаслигини кўрсатмоқда. Бу каби низолашаётган тарафлар масаланинг ечимини топиш мақсадида анъанавий йўлни танлашга, яъни судга мурожаат қилишларига тўғри келади.

Ҳозирги кунда ривожланган хорижий давлатлар ҳуқуқий тизимида низони судгача олиб бормасдан, низони судгача ҳал қилиш яъни яраштирув процедураси алоҳида аҳамият касб этмоқда. Ўзбекистонда ҳам чинакам бозор механизмларининг жорий қилиниши ва амалга оширилиши бозор муносабатларининг ҳар бир соҳасини тартибга солувчи зарур ҳуқуқий замин яратилишини талаб қилади.

Низоларни судгача ҳал қилиш тартиби ўзи нима - низоларни судгача ҳал қилиш деганда тарафларнинг юзага келган низолар (келишмовчиликлар)ни суд органларининг аралашувисиз ҳал қилишга қаратилган биргаликдаги ҳаракатлари тушунилади.

Низоларни судгача ҳал қилишга қонун чиқарувчи томонидан ҳам фуқаролик, ҳам маъмурий ҳуқуқий муносабатлардан келиб чиқадиган низолар бўйича йўл қўйилади. Низоларни судгача, яъни суд муҳокамасисиз ҳал қилиш тартибидан ҳар бир тараф манфаатдор бўлиши лозим.

- Биринчидан, талабнома юборувчи қисқа муддатда бузилган ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини тиклашга эришади.

- Иккинчидан, тарафлар даъвони расмийлаштириш ва уни судга тақдим қилиш, даъвони судда кўриш жараёнида иштирок этиш билан боғлиқ вақтлари ва маблағларини тежайдилар.

- Учинчидан, давлат божини тўлаш ва суд чиқимлари билан боғлиқ харажатлар олди олинади.

- Тўртинчидан, шартномавий муносабат иштирокчилари ўртасидаги ишонч ва ҳамкорлик мустаҳкамланади ҳамда келажақда ҳамкорликни янада ривожлантиришга шароит яратилади.

Низоларни судгача ҳал қилишнинг талабнома юбориш тартиби деганда тарафларнинг келишмовчиликни ҳал қилиш бўйича ўз қарашлари ва таклифлари баён қилинган хатлар (талабнома ва талабномага жавоб) алмашилиши тушунилади. Низоларни судгача ҳал қилиш (талабнома ишлари) бўйича тўғри ва ўз вақтида ишларни юритиш давлат органлари ва ташкилотлари ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилишга қаратилган ҳуқуқий ишларнинг асосий босқичларидан бири ҳамда шартнома шартларини бажариш бўйича ҳуқуқий таъминлашнинг самарали воситаси ҳисобланади. Талабнома ишларини юритишни тўғри ташкил қилиш давлат органлари ва ташкилотларининг хўжалик ва молиявий ҳолатини кўтаришда муҳим аҳамиятга эга.

Хулоса қилиб айтганда, ҳозирги даврда низоларни судгача ҳал қилиш давлат органлари, юридик шахслар ва фуқароларнинг бузилган ҳуқуқларини ҳимоя қилишнинг афзал шакли бўлиши, у қонунийлик принципига мос келади ва давлатга ҳам, фуқаролар ва юридик шах-



сларга ҳам тежамлироқ ҳисобланади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Низоларни муқобил ҳал этишнинг механизмларини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” 2020 йил 17 июндаги, ПҚ-4754-сон қарори.
2. Ўзбекистон Республикасининг 2018 йил 3 июлда қабул қилинган “Медиация тўғрисида”ги қонуни.
3. Адолат газетаси, 2018. № 28.
4. <https://www.norma.uz>.



ИҚТИСОДИЙ ПРОЦЕССДА УЧИНЧИ ШАХСЛАР ИШТИРОКИ: ТУШУНЧАСИ, АҲАМИЯТИ ВА ХУСУСИЯТЛАРИ

Муминов Нурали Исроилович,
Судьялар олий мактаби магистранти
Телефон: +99888-922-50-00

Аннотация: Мазкур мақола иқтисодий суд ишларни юритишда учинчи шахслар иштироки тушунчаси, аҳамияти ва хусусиятларини ёритишга бағишланган.

Калит сўзлар: Иқтисодий процессда учинчи шахслар иштироки тушунчаси, ишда иштирок этувчи шахслар, учинчи шахслар ҳуқуқий мақоми, процессуал ҳуқуқий лаёқат.

Бугунги кунда иқтисодий судларнинг асосий функцияси тадбиркор фуқароларнинг, юридик шахсларнинг ўзаро ва давлат органлари ўртасидаги низоларни ўз вақтида тўғри ва адолатли ҳал этишдан иборатдир. Низолашаётган тарафларнинг ҳуқуқий мақомини аниқлаш процессуал цивилистларнинг доимий диққат марказида бўлиб келган. Бироқ, иқтисодий процессуал ҳуқуқ соҳасида амалга оширилган тадқиқотлар орасида процессдаги учинчи шахсларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари, уларнинг ўрни ва аҳамиятига дахлдор ишлар жуда кам.

Иқтисодий судлар фаолиятини таҳлил қилар эканмиз, одатда, иқтисодий суд ишларини юритиш жараёнида кўпинча низолашаётган тарафлар сифатида бир томонда даъвогар, иккинчи томонда жавобгар сифатида фуқаролар (тадбиркорлар), шунингдек корхоналар, муассасалар, ташкилотлар ва жамоат бирлашмалари иштирок этади. Лекин иқтисодий суд ишларини юритиш жараёнида шундай ҳолатлар ҳам бўлиши мумкинки, ишда даъвогар ва жавобгардан ташқари, даъвогар ҳам, жавобгар ҳам бўлмаган бошқа бирон киши иштирок этиши мумкин. Айнан шундай шахс учинчи шахс деб аталади. Учинчи шахс муайян ишнинг натижаларидан мустақил равишда алоҳида манфаатдор бўлади. Бунда даъвогар ва жавобгар ўртасидаги низо бўйича суднинг қарори у ёки бу тарзда учинчи шахс манфаатларига дахлдор бўлади. Шу боис бундай учинчи шахслар ўз ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш учун жараёнда иштирок этадилар.

Иқтисодий судлов жараёнида учинчи шахслар кўпинча амалиётда келгусида уларга нисбатан регресс даъво бўлишини олдини олиш мақсадида аралашади. Зотан, учинчи шахслар ҳар доим ишнинг натижаси билан қизиқишади, лекин уларнинг манфаатлари фақат баъзан томонлардан бири манфаатларига тўғри келади. Бундан ташқари, уларнинг жараёнга киришиши одил судловни қўллаб-қувватлашга қаратилган.

Демак, иқтисодий суд процессида тарафлар билан бир қаторда учинчи шахсларнинг иштирок этиши уларнинг низони ҳал этилишидан, худди тарафлар сингари манфаатдор бўлиши натижасида юз бериши мумкин. Таниқли ўзбек ҳуқуқшунос олими профессор Шоакбар Шорустамович Шораҳметов кўрсатганидек, бундай шахсларнинг манфаати ҳуқуқий манфаат бўлиб кўрилади, чунки иш юзасидан чиқарилган суд қарори маълум даражада уларнинг моддий ҳуқуқига таъсир этиши, ишнинг иқтисодий судда ҳал этилиши натижасида уларга нисбатан муайян ҳуқуқ ёки мажбурият вужудга келтириши мумкин. Шу туфайли бу шахслар ўз ҳуқуқларини ҳимоя қилиш мақсадида бошланган иқтисодий ишга кириб бориши ёки бошланган процессда иштирок этиш учун иқтисодий суд томонидан жалб этилишлари мумкин. Шунинг учун улар **учинчи шахслар** деб аталадилар¹.

Бу борада В.Н.Аргунова ўзига хос нуқтаи назарни илгари суради. Унинг фикрича, учинчи шахслар деганда, низоли ҳуқуқий муносабат билан ўзаро боғланган, суд муҳокамасининг предметига боғланган, ўзларининг субъектив ҳуқуқларини ёки қўриқланадиган манфаатларини ҳимоя қилиш мақсадида тарафларнинг процессига жалб қилинган, суд муҳокамасининг предмети бўлган низоли ҳуқуқий муносабатнинг субъектлари тушунилади².

Бизнингча, иқтисодий процессда учинчи шахс деганда ишда иштирок этаётган, суд

¹ Шораҳметов Ш.Ш. Ўзбекистон Республикаси Хўжалик процессуал ҳуқуқи. Дарслик. –Т.: Адабиёт жамғармаси, 2001. 200-б.

² Аргунов В.Н. Участие третьих лиц в советском гражданском процессе: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. М., 1980. – Б 25.



муҳокамасининг предмети саналувчи тарафларнинг ҳуқуқ ҳақидаги низоси билан ҳуқуқий алоқадор бўлган, тарафлар ўртасида бошланган процессга ўзининг бузилган ёки низолашилаётган ҳуқуқлари ёки қонуний манфаатларини ҳимоялаш мақсадида кириб келувчи ёки жалб қилинувчи шахслар тушунилади.

Иқтисодий процессда учинчи шахсларни қайси мезон асосида ажратиш мумкин? деган ўринли савол туғилади. Иқтисодий процессда учинчи шахслар ишнинг қандай ҳал этилишидан манфаатдорлиги ёки манфаатдор эмаслиги мезони ётади.

Учинчи шахсларнинг иқтисодий суд жараёнида иштироки низо предмети билан боғлиқ. Низо предмети деб даъвогар ва жавобгар ўртасида низо бўлган моддий объект тушунилади, масалан, ашёлар, пул, муаллифлик ҳуқуқи ва бошқалар.

Дарҳақиқат, учинчи шахсларнинг иштирокида деярли ҳар қандай иқтисодий шартнома тузилиши ва унинг юзасидан келиб чиқадиган низолар иқтисодий судлар томонидан кўриладиган даъволарнинг предмети бўлиши мумкин. Масалан, қурилиш пудрати шартномасида ёрдамчи пудратчи (субпудратчи) буюртмачига нисбатан учинчи шахс бўлиб ҳисобланиши мумкин. Шартномага биноан бош пудратчи буюртмачининг пудрат шартномаси бўйича ўз мажбуриятларини бажармаганлиги ёки лозим даражада бажармаганлиги учун ёрдамчи пудратчи олдида жавобгар бўлади, буюртмачи олдида эса ёрдамчи пудратчи ўз мажбуриятларини бажармаганлиги ёки лозим даражада бажармаганлигининг оқибатлари учун жавобгар бўлади (Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик Кодексининг 634-моддаси)¹. Учинчи шахслар юк ташиш, контрактация қилиш, илмий-тадқиқот ишларини бажариш ва ҳоказо шартномаларда ҳам учраб туради. Фуқаролик қонунчилиги учинчи шахс томонидан тузилган битимдан (Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик Кодексининг 313-моддаси), шунингдек учинчи шахс фойдасига тузилган битимдан келиб чиқадиган мажбуриятларнинг бажарилишини таъминлайди. Масалан, Фуқаролик Кодексининг 313-моддасига кўра, мажбурият асосида кредиторга тегишли бўлган ҳуқуқ (талаб) унинг томонидан битим бўйича бошқа шахсга ўтказилиши (талабдан бошқа шахс фойдасига воз кечиш) ёки қонун асосида бошқа шахсга ўтиши мумкин. Қонунда қарздорнинг учинчи шахсларнинг ҳаракатлари учун жавобгарлиги ва бошқалар ҳам назарда тутилади.

Бироқ, моддий фуқаролик ҳуқуқидаги учинчи шахслар институти билан иқтисодий процессуал ҳуқуқ институти ўртасида бевосита боғлиқлик бўлмаслиги мумкин. Моддий ҳуқуқ субъекти сифатида учинчи шахс судда даъвогар ёки жавобгар ҳам бўлиши мумкин. Худди шунингдек, аксинча, фуқаролик ҳуқуқий муносабатларидаги тарафлар иқтисодий жараённинг учинчи шахси бўлиши мумкин. Шу нуқтаи назардан, сотувчининг олди-сотди шартномаси бўйича позицияси характерлидир. Агар бирон ашё сотувчи томонидан сотилганидан кейин унга нисбатан учинчи шахс томонидан даъво қилинса, сотувчи харидор томонидан ишга киришиши лозим бўлади. Бундай вазиятда шу нарса аниқки, учинчи шахс даъвогар позициясини эгаллайди, иқтисодий жараёнда эса сотувчи учинчи шахс ҳисобланади.

Шуни алоҳида таъкидлаш жоизки, иқтисодий қонунчиликда учинчи шахслар ҳам ишда иштирок этувчи шахслар тоифасига мансуб эканлиги назарда тутилади. Зеро, ишда иштирок этувчи шахсларга нисбатан тааллуқли меъёрлар иқтисодий процессда алоҳида ўрин эгаллайди.

Иқтисодий процессда учинчи шахслар иштироки институти судда кўрилаётган иш бўйича иштирокчилари турли бўлган, бироқ бир-бирлари билан моддий-ҳуқуқий муносабатлар билан боғланган иштирокчиларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини бир вақтнинг ўзида ҳимоя қилиш имкониятини беради.

Иқтисодий процессда учинчи шахсларнинг иштирок этиши иш учун муайян аҳамиятга эга бўлган ҳолатларни тўғри аниқлаш, суд томонидан бир-бирига қарама-қарши бўлган қарорлар қабул қилинишини олдини олиш, шунингдек иқтисодий процесс иштирокчиларининг ҳамда суднинг вақтини тежашга, ишнинг тўғри ҳал этилишига ёрдам беради. Шу боисдан иқтисодий процессда учинчи шахслар институтининг суд амалиётида ҳамда унинг воситасида ҳимоя қилинадиган шахслар учун муҳим аҳамиятга эгаллигини қайд этиш ўринлидир.

Бугунги кунда иқтисодий процессда учинчи шахсларнинг иштирокига оид қонунчиликда

¹ Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодекси. 2-қисм. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 1996 й., 11-12-сон, 1-модда.



ўз ечимини кутаётган бир қатор масалалар мавжуд. Жумладан, учинчи шахсларнинг иқтисодий процессда иштирок этишини таснифлаш, уларнинг ишда иштирок этишдаги ўрни, аҳамияти ва амалий жиҳатлари билан боғлиқ муаммолар мавжуд.

Иқтисодий процессда учинчи шахслар ҳуқуқий мақомини белгилаш бир томондан олганда, оддий ва кўп жиҳатдан одатий ҳол сифатида қаралса-да, шу билан бир вақтда ўзига хос муайян мураккабликларга ҳам эга. Чунки, учинчи шахслар ишни судда кўришнинг мажбурий элементи бўлиб ҳисобланмайди. Учинчи шахсларнинг суд процессида иштирок этишдан кўзлаган асосий мақсади ўз ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, бузилган ҳуқуқларини тиклаш ҳисобланади. Мавжуд процессуал қонунчилик эса ўзининг мукамаллиги ва тарафларга, жумладан, учинчи шахсларга процессдаги ҳаракат эркинлигини бериши билан адолатни, бузилган ҳуқуқларни самарали ҳимоя қилишни таъминлаши зарур.

Хозирги вақтда иқтисодий суд процессига оид қонунчилик, илгариги шу соҳага тегишли қонунчиликдан фарқли ўлароқ, иқтисодий суд жараёнида учинчи шахслар институтини ҳуқуқий тартибга солиш кўламини кенгайтирди. Бу ҳолат одил судловнинг қўлланилиши ва самарадорлиги тамойилларини амалга оширишга ижобий таъсир кўрсатади.

Ишда иштирок этувчи шахслар, жумладан, учинчи шахсларнинг процессуал ҳуқуқ ва мажбуриятлари Ўзбекистон Конституцияси ва Иқтисодий процессуал қонунчилиги тамойилларига асосланади ва уларга риоя қилинган ҳолда амалга оширилади. Иқтисодий судга даъво аризаси ёки ариза билан мурожаат қилиш ҳуқуқининг мавжудлиги конституциявий суд ҳимоясида бўлишини таъминлайди. Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Конституциясига кўра, ҳар бир шахсга ўз ҳуқуқ ва эркинликларини суд орқали ҳимоя қилиш, давлат органлари, мансабдор шахслар, жамоат бирлашмаларининг ғайриқонуний хатти-ҳаракатлари устидан судга шикоят қилиш ҳуқуқи қафолатланиши белгилаб қўйилган.

Процессуал қонунчиликка кўра, иқтисодий судда ўзларининг ҳуқуқ ва қонун билан қўриқланадиган манфаатларини ҳимоя қилиш учун мурожаат этган юридик ва жисмоний шахслар бир хил процессуал ҳуқуқ ва процессуал мажбуриятларга эга бўлиш лаёқатидан фойдаланадилар. Айтиб ўтиш жоизки, процессуал ҳуқуқий лаёқат бу – процессуал ҳуқуқлар ва мажбуриятларга эга бўлиш имконияти ҳисобланиб, бу ўз навбатида иқтисодий процессуал қонунчилик билан мустаҳкамлаб қўйилган. Юридик шахслар учун иқтисодий процессуал ҳуқуқий лаёқат давлат рўйхатидан ўтгандан бошлаб, жисмоний шахслар учун уларни яқка тартибдаги тадбиркор сифатида давлат рўйхатига олинган пайтдан бошлаб вужудга келади.

Ишда иштирок этувчи субъектлар сифатида учинчи шахсларнинг процессуал ҳуқуқий лаёқатининг қуйидаги ўзига хос белгилари мавжуд:

Биринчидан, процессуал ҳуқуқий лаёқат тегишли субъектнинг судда ҳимояланиш ҳуқуқини белгиловчи қонун билан аниқланади.

Иккинчидан, қонун билан судда ҳимояланиш ҳуқуқига эга бўлган барча субъектлар бир хил процессуал ҳуқуқий лаёқатга эга.

Учинчидан, процессуал ҳуқуқий лаёқат тегишли субъектда ўзининг ҳуқуқлари ва қонун билан қўриқланадиган манфаатларини ҳимоя қилиш ҳуқуқи мавжудлиги билан белгиланади¹.

Таъкидлаш жоизки, иқтисодий судда ўзининг ҳаракати билан процессуал ҳуқуқларни амалга ошириш лаёқати ва процессуал мажбуриятларбажариш лаёқати юридик ва жисмоний шахсларга ҳамда уларнинг номидан иқтисодий суд ишларини юритишда иштирок этаётган вакилларига тегишли. Ишда иштирок этувчи шахсларнинг, демак, учинчи шахсларнинг ҳам ҳуқуқ ва мажбуриятлари Ўзбекистон Республикаси Иқтисодий процессуал кодекси 42-моддасида қуйидаги тартибда мустаҳкамлаб қўйилган:

Учинчи шахслар ишда иштирок этувчи шахслар сифатида иш материаллари билан танишиш, улардан қўчирмалар олиш, қўчирма нусха олиш, рад қилиш тўғрисида ариза бериш, далиллар тақдим этиш, далилларни текширишда иштирок этиш, саволлар бериш, илтимосномалар киритиш, арзқилиш, судга оғзаки ва ёзма тушунтиришлар бериш, ишни кўриш давомида юзага келадиган барча масалалар бўйича ўз важларини, ҳулосаларини тақдимқилиш, ишда иштирок этувчи бошқа шахсларнинг илтимосномалари, важларига эътироз билдириш, суд ҳужжатлари устидан шикоят қилиш, протест келтириш каби процессуал ҳуқуқлардан

¹ Iqtisodiy protsessual huquq. Darslik / Mas'ul muharrir y.f.d. Z.N.Esanova. – Toshkent: TDYU, 2019. – 51 bet.



фойдаланиш ҳуқуқига эга¹.

Ишда иштирок этувчи шахслар, шунингдек, учинчи шахслар қонунда назарда тутилган процессуал мажбуриятларга эга ва улар ўзларига тегишли барча процессуал ҳуқуқлардан инсофли равишда фойдаланиши керак.

Демак, Ўзбекистон Республикаси Иқтисодий процессуал кодексининг 42-моддасида назарда тутилган ҳуқуқ ва мажбуриятлар процесснинг барча иштирокчилари учун умумий бўлиб ҳисобланади. Шу билан бир қаторда, ишда иштирок этувчи баъзи шахслар ушбу моддада назарда тутилмаган бошқа процессуал ҳуқуқ ва мажбуриятларга эга бўлади. Жумладан, даъвогар даъво такдим этиш, унинг асоси ёки предмети ўзгартириш, даъво талаблари миқдорини камайтириш ёки кўпайтириш, даъводан қисман воз кечиш, жавобгар эса қарши даъво бериш ҳуқуқига эга.

Ишда иштирок этувчи учинчи шахслар даъво такдим этилган ва иқтисодий судга келиб тушган даврдан бошлаб, иш материаллари билан танишиш ҳуқуқига эга, бу эса ишни судда кўриш жараёнида томонлар тортишуви тамойилини амалга ошириш ҳуқуқини вужудга келтиради, бу ҳуқуқ иқтисодий иш юритилишининг бутун даврида сақланиб қолади.

Бундан ташқари, учинчи шахсларнинг ҳам ишда иштирок этувчи шахслар сифатида бошқа шахсларга саволлар бериш ҳуқуқи процессуал қонунчиликда назарда тутилган.

Ишда иштирок этувчи учинчи шахслар суд ҳужжатларидан нусха олиш ва қабул қилинаётган суд ҳужжатларидан ва шикоятлардан хабардор бўлиш ҳуқуқига эга.

Ишда иштирок этувчи учинчи шахсларга иқтисодий суд томонидан Иқтисодий процессуал кодексда назарда тутилган нормаларга асосан бевосита мажбурият белгиланиши мумкин. Ишда иштирок этувчи учинчи шахсларга иқтисодий суд томонидан у ёки бу мажбуриятни юклатилиши Иқтисодий процессуал кодексда назарда тутилган асослардан ва судлов ишларини юритиш вазифаларидан келиб чиқади.

Учинчи шахсларнинг ишда иштирок этувчи шахслар сифатидаги мажбуриятлари қаторига қуйидагиларни киритишимиз мумкин:

- ишни юритиш вақтида ўз манзилларининг ўзгарганлиги ҳақида иқтисодий судга хабар бериш;

- агар ишда иштирок этувчи учинчи шахслар телефонлари ва факслари рақамларини, электрон манзилини иқтисодий судга маълум қилган бўлса, улар ишни юритиш вақтида бу маълумотлар ўзгарганлиги ҳақида иқтисодий судни ёзма шаклда, шу жумладан, ахборот тизими орқали электрон шаклда хабардор қилиш;

- учинчи шахслар ишда даъвогар сифатида иштирок этиб, даъво такдим этганда ишда иштирок этувчи бошқа шахсларга даъво аризасининг ва унга илова қилинган, бу шахсларда бўлмаган ҳужжатларнинг нусхаларини юбориш;

- ўз талаб ва эътирозларини исботлаш;

- белгиланган тартибда давлат божини тўлаш;

- суд харажатларини қоплаш;

- суд мажлиси залидаги тартибга риоя қилиш.

Юқоридагилар билан бир қаторда, ишда иштирок этувчи учинчи шахслар қонунга ҳилоф тарзда ҳамда бошқа шахсларнинг ҳуқуқлари ҳамда қонун билан қўриқланадиган манфаатларини бузадиган ҳаракатларни амалга оширмасликлари лозимдир.

Иқтисодий процессда учинчи шахслар иштирок этишининг ўрни ва аҳамияти қуйидагиларда намоён бўлади:

Биринчидан, иқтисодий процессда учинчи шахслар институти воситасида иштирокчилар жараёнда қўрилаётган бузилган ёки низолашилаётган ҳуқуқ ва қонуний манфаатларни ҳимоя қилишнинг қўшимча, қонунда назарда тутилган имкониятига эга бўлади. Бу эса, иқтисодий фаолият соҳасида одил судловни таъминлашга имкон беради.

Иккинчидан, иқтисодий процессда учинчи шахслар институти ўзининг бузилган ёки низолашилаётган ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилаётган иқтисодий муомала иштирокчиларининг ҳуқуқий аниқликка эга бўлишларига имкон беради.

Учинчидан, иқтисодий процессда учинчи шахслар институти тарафларни ортиқча сарсонгарчиликлардан, бир-бирига қарама-қарши бўлган суд қарорлари чиқарилишидан ва та-

¹ Ўзбекистон Республикасининг Иқтисодий процессуал кодекси. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 25.01.2018 й., 02/18/ИПК/0623-сон.



рафларнинг ортиқча вақт сарфлашларини олдини олади.

Тўртинчидан, иқтисодий процесда учинчи шахслар тарафларнинг ҳуқуқ ҳақидаги низо-си билан ҳуқуқий алоқада бўлади.

Хулоса ўрнида айтиш мумкинки, суд жараёнида учинчи шахсларнинг иштироки моддий ҳуқуқий муносабатларнинг қўп субъективлиги ҳамда уларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш учун турли хил субъектлар ишида иштирок этиш за-рурати билан боғлиқ.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Мирзиёев Ш.М. Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш – юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови. – Тошкент: Ўзбекистон НМИУ, 2017.
2. Ўзбекистон Республикасининг Иқтисодий процессуал кодекси. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 25.01.2018 й., 02/18/ИПК/0623-сон.
3. Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодекси. 2-қисм. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 1996 й., 11-12-сон, 1-модда.
4. Iqtisodiy protsessual huquq. Darslik / Mas'ul muharrir y.f.d. Z.N.Esanova. – Toshkent: TDYU, 2019.
5. Шораҳметов Ш.Ш. Ўзбекистон Республикаси Хўжалик процессуал ҳуқуқи. Дарслик. –Т.: Адабиёт жамғармаси, 2001.
6. Аргунов В.Н. Участие третьих лиц в советском гражданском процессе: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. М., 1980.
7. Мамасиддиқов М.М. Фуқаролик процессуал ҳуқуқи. Умумий қисм. Дарслик. –Тош-кент: ТДЮИ, 2012.
8. Қаландарова М. Астанов М. Ишда иштирок этувчи шахслар. //Ўзбекистон Республика-си Олий хўжалик суди Ахборотномаси. 2010. №2.
9. Яковлев В.Ф. Россиянинг Арбитраж суди: тажриба ва янги қонунчиликни амалга ошириш муаммолари // Давлат ва ҳуқуқ, 1995 й., № 10.
10. Ибратова Ф. Б. Экономическое процессуальное право Республики Узбекистан: (учеб-ник). Том 1.– Т.: Издательство ТГЮУ. 2019.
11. Egamberdiev E. Fuqarolik protsessual huquqiy munosabatlar. – Toshkent, Adolat. 2000



ТЕРРОРИЗМНИ МОЛИЯЛАШТИРИШГА ҚАРШИ КУРАШИШ МАСАЛАЛАРИ

Ҳамидов Нурмуҳаммад Ориф ўғли,

Тошкент давлат юридик университети докторанти

E-mail: n.hamidov@tsul.uz

Аннотация: Замонавий халқаро муносабатларда терроризмга қарши кураш, террористик актларнинг олдини олиш усул ва воситаларини ишлаб чиқиш асосий муаммоли масалалардан бири ҳисобланади. Зеро, терроризм шахс, жамият, давлат ва дунё ҳамжамияти хавфсизлиги ва барқарорлигига бирдай таҳдид қилади. Ушбу тезисда айнан шулар тўғрисида фикр-мулоҳазалар юритилган.

Калит сўзлар: терроризм, трансмиллий жиноят, хавфсизлик, экстремизм, ҳамкорлик, халқаро-ҳукукий ҳужжат.

Терроризм жинояти чегара билмайди, шу боис терроризмга қарши курашда давлатларнинг ҳамкорлиги, минтақавий ва глобал миқёсда мувофиқлаштирилган чоралар кўрилишини тақозо этмоқда.

Шунга қарамасдан, терроризмга қарши кураш соҳасидаги халқаро-ҳукукий ҳамкорлик шаклланганлик ва ишлаб чиқилганлик даражасига кўра терроризм таҳдидининг кўламига тўла мос эмас. Бу биринчидан, БМТ Бош ассамблеяси қонун ижодкорлиги фаолиятида халқаро шартномалар лойиҳаларининг ишлаб чиқилиши, келишиши ва давлатлар томонидан ратификация қилиш жараёнларининг узайиб кетиши оқибатида юзага келувчи муайян қийинчиликлар ва тўсиқлар мавжудлиги билан изоҳланади. Иккинчидан, давлатларнинг терроризмга қарши кураш соҳасидаги иккитомонлама ва минтақавий шартномаларни амалга оширишда мувофиқлаштириш ва ҳамкорлик қилиш механизмларининг тарқалган тармоғи етишмовчилиги бкнга сабаб бўлмоқда. Учинчидан бугунги кунга қадар “терроризм” атамасининг ягона мақбул тушунчаси шакллантирилмаган[1].

Дарҳақиқат, терроризмга қарши кураш масаласи кўплаб олимлар томонидан тадқиқ этилганлигига қарамасдан, халқаро ҳужжатларда ҳам, ҳуқуқ назариясида ҳам “терроризм” атамасига берилган ягона таъриф мавжуд эмас. МДҲ аъзо давлатларининг терроризмга қарши курашда ҳамкорлик тўғрисидаги шартномасида (Минск, 04.06.1999 йил) терроризм жамоат хавфсизлигини бузиш, ҳокимият органлари томонидан қарорлар қабул қилинишига таъсир ўтказиш, аҳолини қўрқитиш мақсадларида қуйидагиларда намоён бўлувчи ғайриқонуний жиноий жазоланадиган қилмиш:

а) жисмоний ва юридик шахсларга нисбатан зўрлик ишлатиш ёки зўрлик ишлатиш билан таҳдид қилиш;

б) одамлар ҳалок бўлиши хавфини туғдирувчи мол-мулк ва бошқа моддий объектларни йўқ қилиш (шикаст етказиш) ёки йўқ қилиш (шикаст етказиш) билан таҳдид қилиш;

в) жиддий мулкий шикаст етказиш ёки бошқа ижтимоий хавфли оқибатлар келиб чиқиши;

г) давлат ёки жамоат арбоби ҳаётига унинг давлат ёки бошқа сиёсий фаолиятини тугатиш ёки бундай фаолияти учун қасос олиш мақсадида тажовуз қилиш;

д) халқаро ҳимоядан фойдаланувчи хорижий давлат вакили ёки халқаро ташкилот ходими, шунингдек халқаро ҳимоядан фойдаланувчи шахсларнинг хизмат бинолари ёки транспорт воситалари ҳужум қилиш;

е) давлатларнинг ички қонунчилигига кўра, шунингдек терроризмга қаршу курашга йўналтирилган бошқа умумэътироф этилган халқаро-ҳукукий ҳужжатларда терроризм ҳаракати сифатида белгиланган бошқа қилмишлар[2].

Шанхай Ҳамкорлик Ташкилотининг Терроризм, сепаратизм ва экстремизмга қарши кураш тўғрисидаги Конвенциясига (Шанхай, 15.06.2001 йил) кўра, терроризм деганда:

а) Конвенциянинг иловасида санаб ўтилган шартномаларга кўра жиноят деб эътироф этилган ва ушбу Шартномада белгиланган қандайдир қилмиш;

б) қуролли зиддиятлар ҳолатида ҳарбий ҳаракатларда фаол иштирок этмаётган шахснинг ўлимини келтириб чиқаришга ёки унга оғир тан жароҳати етказишга, шунингдек муайян моддий объектга жиддий зарар етказиш қаратилган ҳаракатларни содир этиш, ташкил этиш, бундай қилмишни режалаштириш, уни содир этишда тўқнашувда шериклик қилиш, унга даъват этиш, башарти бундай қилмишнинг мақсади унинг тавсифи еки мазмунига кўра



аҳолини қўрқитиш, жамоат хавфсизлигини бузиш ёки ҳокимият органлари ёхуд халқаро ташкилотни муайян ҳаракатни содир этиш ёки содир этишдан тўхтатишга мажбур этишдан иборат бўлса.

Бироқ шунга қарамасдан, ушбу ҳужжатлар минтақавий қўлланишга эга бўлгани боис, БМТ Бош Ассамблеяси томонидан “терроризм” атамаси ишлаб чиқиши, шунингдек терроризмга қарши кураш соҳасидаги Конвенцияни қабул қилиши лозим [4, 5] деб ўйлаймиз.

Ўзбекистон Республикасининг “Терроризмга қарши кураш тўғрисида”ги Қонунида терроризмга қуйидагича таъриф берилган: “терроризм — сиёсий, диний, мафкуравий ва бошқа мақсадларга эришиш учун шахснинг ҳаёти, соғлиғига хавф туғдирувчи, мол-мулк ва бошқа моддий объектларнинг йўқ қилиниши (шикастлантирилиши) хавфини келтириб чиқарувчи ҳамда давлатни, халқаро ташкилотни, жисмоний ёки юридик шахсни бирон-бир ҳаракатлар содир этишга ёки содир этишдан тийилишга мажбур қилишга, халқаро муносабатларни мураккаблаштиришга, давлатнинг суверенитетини, ҳудудий яхлитлигини бузишга, хавфсизлигига путур етказишга, қуролли можаролар чиқаришни кўзлаб иғвогарликлар қилишга, аҳолини қўрқитишга, ижтимоий-сиёсий вазиятни беқарорлаштиришга қаратилган, Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодексида жавобгарлик назарда тутилган зўрлик, зўрлик ишлатиш билан қўрқитиш ёки бошқа жиноий қилмишлар”[3].

Терроризмга қарши кураш соҳасида давлатлар ҳамкорлиги қуйидаги йўналишларда амалга оширилиши мумкин:

- давлатларнинг антитеррор потенциалини ривожлантириш;
- террористик жиноятларни олдини олиш, аниқлаш ва тергов қилиш шунингдек уларнинг оқибатларини камайтириш;
- терроризм тавсифидаги жиноятлар учун жавобгарликнинг муқаррарлигини таъминлашга қўмаклашиш;
- терроризмга қарши курашиш соҳасидаги ҳуқуқий базани такомиллаштириш;
- терроризм юзага келишига имкор берувчи омиллар ва шароитларни таҳлил қилиш ва уларнинг ҳамкорлик вилувчи давлатлар ҳудудида намоён бўлиш ва ривожланиш тенденцияларини прогнозлаш;
- терроризм жиноятларидан жабр кўрган шахслар реабилитациясида ёрдам кўрсатиш;
- терроризмда оммавий қирғин қуроллари ва бошқа хавфли моддалар қўлланилишини олдини олиш;
- терроризм фаолиятини молиялаштиришга қарши кураш;
- терроризм мақсадларида локал ёки глобал компьютер тармоқларидан фойдаланишнинг олдини олиш (кибер терроризм билан кураш);
- терроризмга қарши кураш самарадорлигини ошириш мақсадида фуқаролик жамияти ва оммавий ахборот воситалари билан ҳамкорлик қилиш;
- терроризм тарғибот қилинишига қарши кураш;
- халқаро ташкилотлар доирасидаги ҳамкорлик;
- терроризмга қарши кураш моддий техник базасини шу жумладан антитеррор бўлинмаларни жиҳозлаш техникалари ва қурилмаларини такомиллаштириш.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. З.Шарифзода. Международное сотрудничество Республики Таджикистан в борьбе с терроризмом. Автореф. дисс.... канд. юрид. наук. - Душанбе, 2017. - С.3.
2. Договор о сотрудничестве государств - участников Содружества Независимых Государств в борьбе с терроризмом (Минск, 04.06.1999 йил.)www.cisatc.org
3. Ўзбекистон Республикасининг “Терроризмга қарши кураш тўғрисида”ги Қонуни, 2000 йил 15 декабрь, 167-П-сон - Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 16.01.2019 й., 03/19/516/2484-сон
4. Salaev N., Khamidov N. Qualification Of Smuggling: Uzbek Legislation And Foreign Experience //Ilkogretim Online. – 2021. – Т. 20. – №. 3. – С. 1661-1667.
5. Хамидов Нурмухаммад (2020). Понятие транснациональных преступлений и социальная необходимость установления ответственности за них. Review of law sciences, 5 (Спец-выпуск), 118-127. doi: 10.24412/2181-919X-2020-118-127



МУСТАҚИЛ ДАВЛАТЛАР ҲАМДЎСТЛИГИГА АЪЗО МАМЛАКАТЛАР ҚОНУНЧИЛИГИДА ЖИНОИЙ ЖАВОБГАРЛИКДАН ОЗОД ҚИЛИШ АСОСЛАРИ

Акрамова Муаззам Турдикул қизи
Тошкент давлат юридик университети
таянч докторанти
Телефон: +998977567618
muazzamxon93@gmail.com

Аннотация: Глобаллашув жараёнида жаҳоннинг ривожланган шу жумладан, Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлигига аъзо давлатлар юридик тажрибасидан фойдаланиш, уларнинг илғор тажрибасини жиноий жавобгарликдан озод қилиш институтига нисбатан қўллаш ва ўрганиш замон талабидир. Ушбу мақолада Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлигига аъзо давлатлар қонунчилигидаги жиноий жавобгарликдан озод қилишнинг турларининг моҳияти очиб берилган.

Калит сўзлар: жиноий компенсация, воситачилик, федерал бюджет, кафиллик, ярашиш, тоvon пули, коррупцион жиноят, жиноят натижатида олинган даромад, декриминаллаштириш

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёев Олий Мажлисга Мурожаатномасида процессуал мажбурулов чораларини асосли қўллаш, суд-тергов амалиётида шахсни қийноққа солмаслик, унга шафқатсиз, ғайриинсоний ёки кадр-қимматини камситувчи муомала ҳамда жазо турларини қўлламаслик, чин кўнгилдан пушаймон бўлиб, жиноятни фош этишда фаол кўмаклашгани учун шахсни жавобгарликдан тўлиқ ёки қисман озод қилиш, жабрланувчиларга этказилган мулкӣ зарарни қоплаш ҳамда жиноят процесси иштирокчиларининг ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш орқали фуқароларнинг ишончини қозониш устувор вазифалардан эканлигини таъкидлаб ўтди.[1]

Мустақил давлатлар ҳамдўстлигига аъзо мамлакатлар қонунчилигида жавобгарликдан озод қилиш асослари ўхшаш ва фарқли томонлари жуда ҳам кўп. Қозоғистон Республикасининг 2014 йил 3 июлда қабул қилинган Жиноят Кодексида жавобгарликдан ва жазодан озод қилишнинг бир қанча турлари мавжуд. Қозоғистон Республикаси Жиноят Кодекси 65-моддаси айбига амалда пушаймон бўлганлиги муносабати билан жавобгарликдан озод қилиш деб номланган. Ушбу моддада “Биринчи марта коррупцион жиноят содир этиб, айбига чин кўнгилдан пушаймон бўлган шахс фақатгина суд томонидан жавобгарликдан озод қилиниши мумкин,-деб белгиланган.

ЖК 66-моддаси зарурий муҳофаа чегарасидан четга чиққан ҳолатларда жавобгарликдан озод қилиш деб номланади.[2] Унга кўра, ижтимоий хавфли тажовуз натижасида вужудга келган кўркув, кўркитиш ёки тушунмовчилик туфайли зарурий муҳофаа чегараларини ошириб юборган шахс, ишнинг ҳолатларини ҳисобга олган ҳолда, жиноий жавобгарликдан озод этилиши мумкин. Ярашилганлиги муносабати билан жавобгарликдан озод қилиш деб номланувчи модда мавжуд. Ушбу моддада оқибати ўлимга олиб келмаган жиноятни ёки ижтимоий хавфи катта бўлмаган жиноятни содир этган шахс, агар у жабрланувчи, ариза берувчи билан ўзаро, воситачилик, медиация йўли билан ярашган бўлса, этказилган зарарни қоплаган бўлса, жиноий жавобгарликдан озод қилинади,-деб белгиланган. Вояга етмаганлар, ҳомиладор аёллар, ёш болали аёллар, ёлғиз ёш болаларни тарбиялаётган эркаклар, эллик саккиз ёшдан ошган аёллар, олтмиш уч ва ундан катта ёшдаги эркаклар, инсон ўлимига олиб келмаган ёки инсон соғлигига жиддий зарар етказиш билан боғлиқ бўлмаган оғир жиноятни биринчи марта содир этган шахслар, агар улар жабрланувчи, ариза берувчи билант ўзаро, воситачилик билан ярашган бўлса, этказилган зарарни қоплаган бўлса, жиноий жавобгарликдан озод қилиниши мумкин. (ЖК 68-модда)

Россия Федерациясининг 1996 йил 13 июнда қабул қилинган Жиноят Кодексида зарарни қоплаш муносабати билан жавобгарликдан озод қилиш деб номланган 76¹ – моддаси мавжуд.[3] Ушбу Кодекснинг 198-моддаси (Жисмоний шахсни солиқлар ва йиғимларни тўлашдан қочиш ва (ёки) жисмоний шахс – суғурта бадалларини тўловчи шахс суғурта бадалларини тўлашдан қочиши), 199-моддаси (Суғурта бадалларини тўловчи ташкилот томонидан тўланадиган солиқлар, йиғимлар ва (ёки) суғурта бадалларини тўлашдан бўйин товлаш), 199.1-моддаси (Солиқ агенти мажбуриятларини бажармаганлик), 199.3-моддаси



(Суғурталанувчини - жисмоний шахсларни ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисалар ва касб касалликларидан мажбурий ижтимоий суғурта учун суғурта бадалларини давлат бюджетдан ташқари жамғармасига тўлашдан бўйин товлаш), 199.4-моддаси (суғурталанган ташкилотни ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисалар ва касб касалликларидан мажбурий ижтимоий суғурта учун суғурта бадалларини давлат бюджетдан ташқари жамғармасига тўлашдан кочиш) назарда тутилган жиноятни биринчи марта содир этган шахс, агар жиноят натижасида Россия Федерациясининг бюджет тизимига етказилган зарар тўлиқ қопласа, жиноий жавобгарликдан озод қилинади. Биринчи марта юқорида рўйхати келтирилган жиноят содир этилиши натижасида фуқарога, ташкилотга ёки давлатга етказилган зарар ўрнини қопласа ва федерал бюджетга етказилган зарарнинг икки баравари миқдорида пул бадали ўтказилса шахс жиноий жавобгарликдан озод қилинади. Россия Федерациясининг Жиноят Кодекси 76² –моддаси суд жаримасининг тайинланиши муносабати билан жавобгарликдан озод қилиш деб номланади. Унда кичик ёки ўрта оғирликдаги жиноятни биринчи марта содир этган шахс, агар у зарарни пул ёки боёқ йўл билан қоплаган бўлса, суд томонидан жарима тайинланиши билан жиноий жавобгарликдан озод қилиниши мумкин,- деб белгиланган.

Белорус Республикасининг 1999 йил 9 июлда қабул қилинган Жиноят Кодекси 12-боби жавобгарликдан ва жазодан озод қилиш деб номланади. Унинг 86-моддаси “Шахс маъмурий жавобгарликка тортилиш муносабати билан жавобгарликдан озод қилиш деб номланади.[4] Унга кўра, биринчи марта ижтимоий хавфи катта бўлмаган ва унча оғир бўлмаган жиноятни содир этган ва етказилган зарарни қоплаган шахс, жиноий йўл билан олинган даромадни қайтарган ёки боёқ йўл билан жиноят натижасида етказилган зарарни қоплаган шахс, агар уни тузатиш учун маъмурий жазоларни қўллаш кифоя бўлса, маъмурий жавобгарликка тортиш билан жиноий жавобгарликдан озод қилиниши мумкин,- деб белгиланган.

Белорус Республикаси Жиноят Кодексининг 88¹-моддасида жиноий йўл билан қўлга киритилган даромадни қайтарганлик, келтирилган зарарни қоплаганлик учун жавобгарликдан озод қилиш белгиланган. Давлат мулкига ёки устав фондидаги улуши давлатга тегишли бўлган юридик шахснинг мол-мулкига ёки давлат ёки жамият манфаатларига катта зарар етказиш билан боғлиқ оғир ёки ўта оғир жиноятни содир этган ва инсон ҳаёти ёки соғлиғига тажовуз билан боғлиқ бўлмаган жиноятни содир этган шахс, етказилган зарарни қоплаган, жиноятдан олинган даромадни қайтарган, жиноят ишини олиб боровчи органнинг депозит ҳисобварағига ўтказган бўлса, белгиланган миқдордаги жиноий товон, белгиланган жиноий жавобгарликдан озод қилиш учун боёқ шартларни бажарган шахс жиноий жавобгарликдан озод қилиниши мумкин.

2001 йил 1 сентябрдан қабул қилинган Украина Жиноят Кодекси 47-моддаси “шахсни кафиликка бериш муносабати билан жавобгарликдан озод қилиш” деб номланади. Унга кўра, биринчи марта унча оғир бўлмаган ва ўртача оғирликдаги жиноятни содир этган шахслар, агар улар чин дилдан айбига иқроқ бўлса, уларни ташкилот, идора ёки корхона жамоасининг аризаси асосида кафиликка берилган кундан бир йил давомида жамоанинг ишончини оқлаш, тарбиявий характердаги чоралардан бўйин товламаслик ва жамаот тартибини бузмаслик шarti билан кафиликка берилиши мумкин. Агар кафиликка бериш шартларини бузса, содир этган жинояти учун жиноий жавобгарликка тортилади.[5]

2017 йил 2 февралда қабул қилинган Қирғизистон Республикасининг Жиноят Кодекси 60-моддаси қилмишнинг декриминаллаштирилиши сабабли жавобгарликдан озод қилиш деб номланади. Ушбу Кодексда назарда тутилган жазога сазовор қилмиш қонун билан жиноят декриминаллаштирилган тақдирда, қонун кучга кирган кундан шахс жиноий жавобгарликдан озод қилинади.

Озарбайжон Республикасининг 1999 йил 30 декабрда қабул қилинган Жиноят Кодекси 73¹ –моддасига кўра, 73-1.1. Ушбу Кодексининг 178.1, 179.1, 186.1, 187.1, 187.2, 189-1.1 ва 189-1.2-моддаларида назарда тутилган хатти-ҳаракатларни (хатти-ҳаракатларни) содир этган шахс, агар у жабрланувчи билан ярашган бўлса ва унга унга етказилган зарарни қоплаган бўлса, жиноий жавобгарликдан озод қилинади. [6] Ушбу Кодексининг 178.2, 179.2, 186.2.1, 189-1.2-1-моддаларида назарда тутилган ҳаракатни (ҳаракатларни) содир этган шахс, агар у жабрланувчи билан ярашган бўлса, унга етказган ва жиноят натижасида етказган давлат бюджетига зарар миқдорида, етказилган зарарни тўлиқ қоплаган бўлса, жиноий жавобгарликдан озод қилинади. (73-1.2.-модда) Ушбу Кодексининг 178.3, 178.4, 179.3 ва 179.4-моддаларида назарда тутилган хатти-ҳаракатларни содир этган шахс, агар у жабрланувчи билан



ярашган бўлса, унга етказилган зарарни тўлиқ қоплаган бўлса ва у давлат бюджетига жиноят натижасида етказилган зарарнинг икки барабар миқдорида қоплаган бўлса жавобгарликдан озод қилинади. (73-1.3.-модда) Иқтисодий фаолият натижасида содир этилган жиноятлар учун жавобгарликдан озод қилиш деб номланади, (73-2-модда) шароит ўзгарганлиги туфайли жавобгарликдан озод қилиш деб номланади (74-модда).

Жиноят Кодекси 74-моддаси наркомания билан боғлиқ жиноятларда жавобгарликдан озод қилиш деб номланади. Унга кўра, ушбу Кодекснинг 234.1-моддасида (гиёҳвандлик воситалари, психотроп моддалар ёки уларнинг прекурсорларини ноқонуний тайёрлаш, ишлаб чиқариш, олиш, сақлаш, ташиш, ўтказиш ёки сотиш) назарда тутилган жиноятни содир этган ва гиёҳвандликдан азият чекаётган шахсга нисбатан суд жинояти таркиби бўлмаган тақдирда, суд ушбу касаллик билан боғлиқ ҳолда стационар равишда тиббий мажбурлов чораларини қўллайдди. Агар ушбу шахснинг тўлиқ тикланиши натижасида тиббий мажбурлов чоралари бекор қилинса, суд уни жиноий жавобгарликдан озод қилади. Гиёҳвандлик билан боғлиқ тиббий характердаги мажбурий чоралардан қочган шахс, ушбу Кодекс бўйича ушбу модданинг амал қилиш муддати тугамаган бўлса, ушбу чоралар кўрилган тиббиёт муассасаси маъмуриятининг маълумотлари асосида жиноий жавобгарликка тортилади.

Хулоса сифатида айтиш мумкинки, жавобгарликдан озод қилиш институти жиноят қонунларининг либераллаштирилиши шароитида муҳим аҳамият касб этади. Юқоридагилардан келиб чиқиб, қуйидагилар таклиф қиламан:

Биринчидан, Ўзбекистон Республикаси Жиноят Кодексига “суд жаримасининг тайинланиши муносабати билан жавобгарликдан озод қилиш” 66²-моддаси киритилиши лозим. Қуйидаги таҳрирда баён этилиши лозим:

Унда “Ижтимоий хавфи катта бўлмаган ёки унча оғир бўлмаган жиноятни биринчи марта содир этган шахс, агар у зарарни пул ёки бошқа йўл билан қоплаган бўлса, суд томонидан жарима тайинланиши билан жиноий жавобгарликдан озод қилиниши мумкин”, - деб белгиланиши лозим.

Иккинчидан, Ўзбекистон Республикаси Жиноят Кодексига “Шахс маъмурий жавобгарликка тортилиш муносабати билан жавобгарликдан озод қилиш ” деб номланувчи янги 66³-моддаси киритилиши лозим. Ушбу моддада, “Биринчи марта ижтимоий хавфи катта бўлмаган ва унча оғир бўлмаган жиноятни содир этган ва етказилган зарарни қоплаган шахс, жиноий йўл билан олинган даромадни қайтарган ёки бошқа йўл билан жиноят натижасида етказилган зарарни қоплаган шахс, агар уни тузатиш учун маъмурий жазоларни қўллаш кифоя бўлса, маъмурий жавобгарликка тортиш билан жиноий жавобгарликдан озод қилиниши мумкин”, - деб белгиланиши лозим.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Б.Саидов. Суд-хукук ислохотларининг янги босқичи // Мақола. Янги Ўзбекистон. №7 2021. <https://iiv.uz>
2. Уголовный кодекс Республики Казахстана от 3 июля 2014 года № 226- V (С изменениями и дополнениями по состоянию на 30.12.2020 г. <https://online.zakon.kz>
3. "Уголовный кодекс Российской Федерации" от 13.06.1996 N 63-ФЗ (ред. от 05.04.2021, с изм. от 08.04.2021). <http://www.consultant.ru>
4. Уголовный Кодекс Республики Беларусь 275-3 от 9.07.1999 г. Содержание. <https://kodeksy-by.com>
5. Уголовный кодекс Украины с изменениями от 30.03.2021 года. <https://meget.kiev.ua/kodeks/ugolovniy-kodeks/>
6. Уголовный кодекс Азербайджанской Республики (утвержден Законом Азербайджанской Республики от 30 декабря 1999 года № 787-IQ) <http://continent-online.com>



ТАДБИРКОРЛИК СУБЪЕКТЛАРИНИНГ ОММАВИЙ-ҲУҚУҚИЙ ЖАВОБГАРЛИГИНИ ЯНАДА ТАКОМИЛЛАШТИРИШГА ДОИР АЙРИМ МАСАЛАЛАР

Атаев Шокир Куранбаевич-

Урганч давлат университети ўқитувчиси

Аннотация: Ушбу мақолада тадбиркорлик субъектларининг оммавий-ҳуқуқий жавобгарлигини оширишнинг айрим долзарб масалалари ҳақида таҳлиллار олиб борилади.

Калит сўзлар : тадбиркорлик субъектлари, рухсат берувчи ҳужжатнинг амал қилишини тугатиш, лицензиянинг амал қилишини тугатиш.

Ўтган йиллар мобайнида демократик бозор ислохотлари ва иқтисодий либераллаштиришни янада чуқурлаштириш борасида амалга оширилган кенг кўламли чора-тадбирлар натижасида тадбиркорлик фаолиятини ҳуқуқий тартибга солиш механизмининг хусусий ва оммавий- ҳуқуқий нормалари мувозанатида сезиларли даражада ўзгаришлар бўлди.

Бироқ, тадбиркорлик соҳасида ҳалигача кўплаб маъмурий тартиб-таомиллар мавжудлиги натижасида тадбиркорлик субъектлари ўзларининг бир қатор асосий ҳуқуқларини амалга оширишларида маъмурий тўсиқлар ва мураккабликларга дуч келмоқдалар.

Халқаро иқтисодий эркинлик индексида ҳам мамлакатимиз 2018 йил учун 100 баллик мезон бўйича 51,5 балл билан 180 та мамлакат ичида 152-ўринда эканлиги¹ тадбиркорлик фаолияти соҳасидаги ортқча маъмурий тартиб-таомиллар ва бюрократик тўсиқлар сақланиб қолаётганлигини тасдиқлайди. Шунингдек, Ўзбекистон Республикасининг сайланган Президенти Шавкат Мирзиёев ҳам «Мана, одамлар нималар ҳақида мурожаат қилмоқда. Аввало, улар турли соҳалардаги бюрократик тўсиқларни олиб ташлаш, қонунга зид бўлган кўплаб идоравий йўриқномаларни бекор қилиш, ставкаси оптимал бўлган банк кредитлари ажратиш, тадбиркорлик бўйича ноқонуний текширишларга барҳам бериш ҳақида, ҳуқуқ-тартибот идораларининг фаолияти ҳақида мурожаат қилмоқда» деб таъкидлайди [8].

Бир сўз билан айтганда, тадбиркорлик фаолияти ҳамон маъмурий тартиб-таомиллар қуршовида қолиб кетмоқда. Умуман олганда, бугунги кунда тадбиркорлик фаолиятини ҳуқуқий тартибга солиш механизмида оммавий-ҳуқуқий нормалар, шу жумладан, маъмурий-ҳуқуқий нормалар етакчилик қилмоқда. Албатта, шак-шубҳасиз, тадбиркорлик фаолиятини тартибга солишда маъмурий-ҳуқуқий нормаларнинг ўз ўрни бор, бунинг инкор этиб бўлмайди [144]. Аммо тадбиркорлик фаолиятининг иқтисодий хусусиятлари унинг янада эркин бўлишини, бу борада хусусий-ҳуқуқий тартибга солишнинг устувор бўлиши лозимлигини тақозо этади.

Фикримизча, тадбиркорлик фаолияти соҳасидаги маъмурий тартиб-таомилларни либераллаштиришда, аввало, ушбу маъмурий тартиб-таомилларнинг ижтимоий-иқтисодий ва ташкилий-ҳуқуқий асосларини ойдинлаштириб олиш зарур.

Бошқарувда маъмурий тартиб-таомиллардан фойдаланиш бошқарув субъектининг бошқарилувчиларга бевосита таъсир кўрсатишига, бошқарувда зарур бўлган бўйсунушга эришиш имконини беради [133; 81-б.]. Зеро, жамиятдаги барча фуқаролар ҳам давлат томонидан қабул қилинган норматив-ҳуқуқий ҳужжатлардаги қоидаларга сўзсиз риоя қилавермайдилар, чунки инсонларнинг ҳуқуқий онги ва ҳуқуқий маданияти бир хилда шаклланмайди. Шу боис фуқаролар давлат томонидан ўрнатилган қоидаларга ўз хоҳишларига кўра риоя этмайдиган бўлса, давлат ўзининг мажбурлов кучи орқали қонунларнинг бажарилишини таъминлайди². Шу сабабли барча маъмурий тартиб-таомилларни салбий маънода тушуниш ноўрин. Бироқ ушбу маъмурий-ҳуқуқий категориялар ижтимоий ва сиёсий-ҳуқуқий зарурат ҳосиласи бўлиши ҳамда оқилона жорий этилган бўлиши лозимлигини ҳам эътибордан четда қолдирмаслик керак.

Тадбиркорлик фаолияти соҳасидаги ҳар бир маъмурий тартиб-таомилнинг ўз асоси бор-

¹ Таққослаш учун: Жаҳон мамлакатлари иқтисодий эркинлиги рейтингида 2018 йил учун Гонконг 90,2 балл билан 1-ўринда, Шимолий Корея 5,8 балл билан охириги (180-) ўринда белгиланган. (<https://www.heritage.org/index/ranking>).

² Одилқориев Х.Т., Тультеев И.Т., Азизов Н.П., Давлат ва ҳуқуқ назарияси: Дарслик. – Т., 2009 б. 135.



ки, бу борада янада синчковроқ ва чуқурроқ ёндашув талаб этилади. Чунки тадбиркорлик фаолияти соҳасидаги ҳар қандай маъмурий тартиб-таомил иқтисодий фаолият ва хўжалик юритишга императив таъсир этишга йўналтирилади.

Бизнингча, тартибга солиш шаклига кўра тадбиркорлик фаолияти соҳасидаги маъмурий тартиб-таомиллар тартибга солиш шаклига кўра, ман этувчи (тақиқловчи), муайян тартиботни белгиловчи ва чекловчи нормалардан иборат.

«Тўсик» сўзи механик маънода муайян хатти-ҳаракатни амалга оширишга жисмоний монелик қилишни англатади. Маъмурий тўсик (тақиқ) ҳам маълум ҳаракатларни амалга оширишни истисно этган ҳолда бу борада юридик тақиқни ифодалайди ва моҳиятан давлатнинг оммавий ҳукмдорлик бошқаруви асосларига таянади. Давлат бошқарувини эса мажбурий тақиқлар ва тартиботлар ҳамда чекловларсиз амалга ошириб бўлмайди. Мажбурий тақиқлар ва тартиботлар ҳамда чекловлар бир томондан бошқарув усули сифатида намоён бўлса, бошқа томондан ижтимоий манфаатларни ҳимоя қилиш ва таъминлашнинг зарур воситаси ҳисобланади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2017 йил 22 декабрь кунидаги Олий Мажлисга Мурожаатномаси // <http://www.uza.uz>.
2. Ўзбекистон Республикасининг «Табиатни муҳофаза қилиш тўғрисида»ги қонуни // Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси - <http://lex.uz>.
3. Ўзбекистон Республикасининг «Экологик назорат тўғрисида»ги қонуни // Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси - <http://lex.uz>



ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА БИРИНЧИ ИНСТАНЦИЯ СУДИДА МАЪМУРИЙ ИШЛАРНИ КЎРИБ ЧИКИШНИНГ ТАРИХИЙ РИВОЖЛАНИШИ БОСҚИЧЛАРИ ВА ҚИЁСИЙ-ҲУҚУҚИЙ ТАҲЛИЛИ.

Тошпулотов Мансур Акрамович

Судьялар олий мактаб

тингловчиси

телефон: +998995939745

t1983mansur@mail.ru

Аннотация: Ўзбекистон Республикаси ҳуқуқий-демократик ривожланишининг бугунги кундаги асосий йўналиши ва тамойиллари негизида аввало, инсон ҳуқуқлари ва эркинликлари, унинг қонуний манфаатлари ҳамда халқнинг фаровонлиги ётади. Мазкур мақола биринчи инстанция судида маъмурий ва бошқа оммавий ҳуқуқий муносабатлардан келиб чиқадиган ишларини кўриб чиқишнинг тарихий ривожланиш босқичлари ва қиёсий-ҳуқуқий таҳлилини очиқ беради.

Калит сўзлар: Суд-ҳуқуқ ислохотлари, инсон манфаатларини таъминлаш, Конституция, Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси, Темур тузуклари, Ҳаракатлар стратегияси, Маъмурий суд ишларини юритиш тўғрисидаги кодекс, Судлар тўғрисидаги қонун.

Ўзбекистон Республикаси ҳуқуқий-демократик ривожининг бугунги кундаги асосий йўналиши ва тамойиллари негизида аввало, инсон ҳуқуқлари ва эркинликлари, унинг қонуний манфаатлари ҳамда халқнинг фаровонлиги ётади. Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 11-моддасига кўра, Ўзбекистон Республикаси давлат ҳокимиятининг тизими – ҳокимиятнинг қонун чиқарувчи, ижро этувчи ва суд ҳокимиятига бўлиниш принципига асосланади. Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош Ассамблеясининг 1985 йил 29 ноябрдаги резолюцияси билан маъқулланган “Суд органлари мустақиллигининг асосий принциплари” биринчи бўлимининг 2-бандида ёзилишича, суд органлари ўзларига берилган ишларни ҳақиқат асосида ва қонунга риоя қилган ҳолда, ким томонидан ва қандай асосларга кўра бўлмасин, бевосита ёки билвосита ҳар қандай чекловлар, ғайриқонуний таъсирлар, майл, тазйик, таҳдид ёки аралашувларсиз ҳолислик билан ҳал қиладилар.

Суд ҳокимияти – ҳокимиятнинг мустақил тармоғи бўлиб, унинг асосий вазифаси жамиятда қонун устуворлигини таъминлаш, одил судловни амалга ошириш ҳисобланади. Судлар ишларни ошқора кўриши орқали ҳар бир фуқаронинг бузилган ҳуқуқларини ҳимоя қилишига кафолат яратади. Мустақил ва ҳолис судни талаб қилиш ҳар бир инсоннинг ҳуқуқидир. Бу ҳуқуқ Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларациясининг 10-моддасида ва Ўзбекистон Республикаси қўшилган бошқа халқаро ҳуқуқ ҳужжатларида мустаҳкамланган.

Ўзбекистон Республикасида маъмурий судлар ташкил этилиши тарихига тўхталишдан олдин, аввало бу тарихнинг энг ёрқин ва шонли саҳифаларини ташкил этадиган улуғ аждодимиз буюк давлат арбоби ва саркарда, Соҳибқирон Амир Темур бобомизнинг “Тузуклари”га мурожаат қилиш шартдир. Амир Темурнинг “Тузуклари”даги олтинчи (тузукда) – адолат ва инсоф билан Танграмнинг яратган бандаларини ўзимдан рози қилдим. Гуноҳкорга ҳам, бегуноҳга ҳам раҳм-шафқат билан, ҳаққоният юзасидан ҳукм чиқардим. Хайр-эхсон ишларим билан одамларнинг кўнглидан жой олдим. Фуқаро ва қўл остимдагиларга раҳмдиллик қилдим, аскарларимга инъомлар улашдим. Золимдан мазлумнинг ҳаққини олдим. Золим етказган моддий ва жисмоний зарарларни исботлаганимдан кейин, уни шариятга мувофиқ иккиси ўртасида муҳокама қилдим ва бир гуноҳкорнинг ўрнига бошқасига жабр-зулм етказмадим. Тўққизинчи (тузукда)–райят аҳволдан огоҳ бўлдим. Ҳокимлару сипоҳдан қай бирининг халққа жабр-зулм етказганини эшитсам, уларга нисбатан дарҳол адолату инсоф юзасидан чора кўрдим. Лашкар учун маҳсус қози ва райят учун алоҳида қози тайинладим. Турли мамлакатлардаги садрлар ва қозиларга шариятнинг асосий талаблари қандай бажарилаётганлиги хусусида менга хабар қилиб туришларини буюрдим.

Шунингдек, “Темур тузуклари”да қишлоқ оқсоқоли ва шаҳар улуғлари кичикроқ даражадаги одамга зулм қилсалар, ўша зулмга яраша, ҳар кимнинг кўтаришича жарима солсинлар. Агар даруғалар ва ҳокимлар халққа жабр-зулм этиб, уларни хароб қилган бўлсалар, ишлар



рига лойиқ жазо берилсин. Бирор кимсанинг гуноҳи исботлангандан кейин ундан жарима олсалар, сўнг яна дарра билан урмасинлар. Агар дарра уриш билан жазоласалар, ундан жарима олмасинлар. Ўғрилар хусусида буюрдимки, улар қаерда бўлмасин, тутиб олинса, ясо бўйича жазолансин. Кимки бировнинг молини зўрлик билан тортиб олган бўлса, мазлумнинг молини золимдан қайтариб олиб, эгасига топширсинлар. Агар кимда-ким тиш синдирса, кўзни кўр қилса, кулоқ ва бурун кесса, шароб ичса, зино ишлар қилса, девондаги шариат қозиси ёки ажрим чиқарувчи қозига олиб бориб топширсинлар. Шариатга оид ишларни ҳал этишда ислом қозиси ҳукм чиқарсин. Урф-одат ишларини эса ажрим қозиси тафтиш қилиб, сўнг менинг арзимга етказсин. Ислом қозиси шариат ишларининг бориши ва ажрим қозиси дунёвий ишлар ҳақида менга билдириб турсинлар деб Соҳибқирон ҳазратлари ўз “Тузуқлари” орқали ўша даврда ҳам инсон ҳуқуқлари ва эркинликлари, унинг қонуний манфаатлари ҳамда халқнинг фаровонлигини адолат асосида таъминлаш мақсадида ҳар бир ҳаракатни қонун-қоида асосида текшириб чиқиб, Ислом қозиси ёки Ажрим қозиси томонидан инсонларнинг бузилган ёки низолашилаётган ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш тизимини ўзининг “Тузуқлари”да яратганлигини кўришимиз мумкин.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ–4947-сон Фармони билан 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясида фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилиш кафолатларини кенгайтириш, одил судловни амалга ошириш самарадорлиги ва сифатини ошириш, маъмурий суд иш юритувининг процессуал асосларини такомиллаштириш суд-ҳуқуқ соҳасида амалга оширилаётган ислохотларнинг муҳим йўналишлари сифатида белгиланди. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 21 февралдаги “Ўзбекистон Республикаси суд тизими тузилмасини тубдан такомиллаштириш ва фаолияти самарадорлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ–4966-сон Фармони суд-ҳуқуқ тизимидаги ислохотларнинг янги босқичини бошлаб берди. Фармонга мувофиқ 2017 йилнинг 1 июндан бошлаб, оммавий-ҳуқуқий муносабатлардан келиб чиқадиган маъмурий низоларни, шунингдек, маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларни кўриб чиқишга ваколатли бўлган маъмурий судлар ташкил этилди. Шу кунга қадар давлат органлари ва уларнинг мансабдор шахслари ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги) устидан шикоятларни кўриб чиқиш фуқаролик ва иқтисодий судлари томонидан амалга оширилаётган эди. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 24 июлдаги “Судлар фаолиятини янада такомиллаштириш ва одил судлов самарадорлигини оширишга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ–6034-сон Фармони суд-ҳуқуқ тизимидаги ислохотларнинг янги босқичини бошлаб берди. Фармонга мувофиқ 2021 йилнинг 1 январдан бошлаб, маъмурий ва бошқа оммавий ҳуқуқий муносабатлардан келиб чиқадиган ишларни кўришга ихтисослаштирилган Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар марказлари ва Тошкент шаҳрида туманлараро маъмурий судларини ташкил этилди, шу муносабат билан туман (шаҳар) маъмурий судлари тугатилиб, бунда Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар маъмурий судлари сақлаб қолиниши белгиланган, шунингдек 2021 йил 1 январдан бошлаб маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларни кўриб чиқиш ваколати маъмурий судлардан жиноят ишлари бўйича судларга ўтказилди.

Ўзбекистон Республикасининг 2018 йил 25 январдаги ЎРҚ-462-сон “Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий суд ишларини юритиш тўғрисидаги кодексини тасдиқлаш ҳақида”ги қонуни билан Маъмурий суд ишларини юритиш тўғрисидаги кодекси тасдиқланди ҳамда 2018 йил 1 апрелдан қонуний кучга киритилди. Мазкур кодекснинг иккинчи бўлими биринчи инстанция судида иш юритишга бағишланган бўлиб, кодекснинг 16-бобида иш кўзғатиш қоидалари баён қилинган. 127-моддада иш кўзғатиш асослари кўрсатилган бўлиб, унга кўра суд: 1) манфаатдор шахсларнинг, 2) прокурорнинг ва 3) давлат органлари ва бошқа шахслар юридик шахслар ва фуқароларнинг ҳуқуқлари ҳамда қонун билан қўриқланадиган манфаатларини, жамият ва давлат манфаатларини ҳимоя қилиш мақсадида қонун бўйича судга мурожаат қилиш ҳуқуқига эга бўлган ҳолларда, шу давлат органларининг ва бошқа шахсларнинг аризалари бўйича иш кўзғатиши белгиланган.

Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 44-моддасига кўра, ҳар бир шахсга ўз ҳуқуқ ва эркинликларини суд орқали ҳимоя қилиш, давлат органлари, мансабдор шахслар, жамоат бирлашмаларининг ғайриқонуний хатти-ҳаракатлари устидан судга шикоят



ят қилиш ҳуқуқи кафолатланган.

Бундан ташқари, Ўзбекистон Республикасининг “Судлар тўғрисида”ги Қонуннинг 9-моддасида “Суд ҳимоясида бўлиш ҳуқуқи” тўғрисидаги нормалар келтирилган бўлиб, унга кўра Ўзбекистон Республикаси фуқаролари, чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахслар давлат органлари ва бошқа органларнинг, мансабдор шахсларнинг ҳар қандай ғайриқонуний хатти-ҳаракатларидан (қарорларидан), шунингдек ҳаёти ва соғлиғи, шаъни ва кадр-қиммати, шахсий эркинлиги ва мол-мулки, бошқа ҳуқуқ ва эркинликларига тажовузлардан суд ҳимоясида бўлиш ҳуқуқига эга. Корхоналар, муассасалар ва ташкилотлар ҳам суд ҳимоясида бўлиш ҳуқуқига эгадир деб кўрсатилган бўлиб, ушбу “Судлар тўғрисида”ги Қонуннинг 9-моддасида ва Конституциянинг 44-моддасида келтирилган нормаларда белгиланган жисмоний ва юридик шахсларнинг маъмурий судга мурожаат қилиш ҳуқуқи, Маъмурий суд ишларини юритиш тўғрисидаги кодекснинг 127-моддасида чеклаб қўйилган, шу сабабли 127-моддасига, яъни “Иш қўзғатиш асослари”га Конституция ва “Судлар тўғрисида”ги қонунда белгиланган нормалардан келиб чиқиб, ҳар бир жисмоний ва юридик шахснинг ўз ҳуқуқ ва эркинликларини ҳамда қонуний манфаатларини таъминлаш мақсадида қўшимча норма киритиш орқали Маъмурий суд ишларини юритиш тўғрисидаги кодекс нормаси билан Конституция ва “Судлар тўғрисида”ги қонун нормалари бир хиллиги таъминланади.

Фойдаланган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси Тошкент - 2020.
2. Маъмурий суд ишларини юритиш тўғрисидаги кодекс Тошкент - 2021.
3. Ўзбекистон Республикасининг “Судлар тўғрисида”ги қонуни.
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 07.02.2017 йилдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ–4947-сон Фармони, www.lex.uz.
5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 21 февралдаги “Суд тизими тузилмасини тубдан такомиллаштириш ва фаолияти самарадорлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ–4966-сон Фармони, www.lex.uz.
6. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 24 июлдаги “Судлар фаолиятини янада такомиллаштириш ва одил судлов самарадорлигини оширишга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ–6034-сон Фармони, www.lex.uz.
7. БМТ Бош Ассамблеясининг 1985 йил 29 ноябрдаги резолюцияси билан маъқулланган “Суд органлари мустақиллигининг асосий принциплари”.
8. Темур Тузуклари, Алихонтўра Соғуний ва Ҳабибулла Кароматовларнинг форчадан таржимаси. Тошкент - 2019.

"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР" МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 29-КЎП ТАРМОҚЛИ ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ МАТЕРИАЛЛАРИ

(1-қисм)

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусахҳиҳ: Файзиев Фаррух Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Эълон қилиш муддати: 30.06.2021

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000